

VERS. 13. — *CONSUMMATUS IN BREVI*, id est, brevi tempore virtutis perfectionem asserentes, *EXPLEVIT TEMPORA MULTA*, id est, censetur satis diu vixisse, multosque annos perituisse, qui aliis ignavia fuisse necessarii. Hoc enim est redimere tempus, *quoniam dies mali sunt*; quod qui faciunt, nihil mirum, si novissima horā venientes ad vineam, parcs fiant prius. *Verissimum est enim illud Proverbiū: Vixi, dum vixi bene!* (1).

VERS. 14. — *POPELI ALTEM VIDENTES*, etc. Suppiles fuerunt, id est, viderunt et non intellexerunt cur immaturā morte defunctus sit iustus; sed vel cum peccatis hoc meritus, vel pietatis eis studium inutile esse censuerunt; *NEC PONENTES IN PRECORDIBUS TALIA*, quia de justi morte jam dicta sunt, et que jam dicentur.

VERS. 15. — *QUONIAM GRATIA DEI*, id est, non intellexerunt quid raptae illi justi hie vita profiscatur ex gratia Dei, sive benevolentia ejus et misericordia erga iustum. *ET RESPECTUS IN ELECTOS ILLIUS*, id est, quid magni justi observatio et cura a Deo habeatur, et si videatur hie negligi.

VERS. 16. — *CONDENNAT AUTEM IUSTIS MORTUOS*, etc., rimiriorum, quia tam brevi tempore illam virtutis consummationem adeptus est, impius in sua iniuriae usque ad senium inherenterat. *ET JUVENTUS CELEBRIUS CONSEMMATA*, perfecta scilicet virtutibus, vel fortè celerrim consumpta per immaturam mortem, condemnata longam vitam iusti, scilicet sui comparatione: *cojusmodi condemnatione regina Austri et Ninivita* surgent in iudicio cum generalione ista, et condemnabunt eam (2).

VERS. 17. — *VIDEBENT ENIM FINEM SAPIENTIS*. Reddunt hie ratio versus 14, cur justus prematur rapta sit; frequens est enim Scripturis ut respiciant ea quae remota praecesserunt. *Ex NOX INTELLAGENT*

constantia concupiscentia, sensum vagi ac mutabilis motu, unde Moses: *Aec sequuntur cogitationes suas, et oculos per res varias fornicantes*, Num. 45, 59; et Paulus: *Facientes voluntates carnis et cogitationes*, Ephes. 11, 5. (Bossuet.)

(1) Satis diu vixi qui vixit bene. Hic dicitur qui se totum dedit virtuti, exultis vita. Simile illud Martialis:

Dum numerat patinas creditit esse sonum.

Seneca: *Nos erat vita maior que longior*. (Grotius.)

(2) Similiter illud Matth. 12: *Viri minuti surgent in iudicio*, et condamnabunt generationem istam.

Condemnabunt scilicet sui comparatione. Etonim enim ei quidam justi in extremo die iudicabuntur cum Christo assessorum dignitate iuxta illud: *Vos qui reliquistis omnia, et servati estis me, solebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel*, Matth. 19; quidam tamen, testis Augustino, cum eis dignitate non judicabunt, sed tantum misericorditer erint iudicandi; ex quorum tamen comparatione etiam impii justi condamnabuntur. Porro verha ista Sapientis de Henoch intelligenda non sunt, sicuti precedentia illa: *Placens Deo factus est dilectus*, et sequentia de illo certum est intelligi; nam, ut Apostolus ad Hebreos 4, 14: *Pi. — Henoch translatus est, ne videret mortem*. Itaque non potest computari inter justos mortuos; sed reteruntur haec verba ad quemcumque iustum, qui iuvans moritur, de quo cooperari dicere vers. 7: *iustus autem si morte praeoccupatus fuerit, in refrigerio erit*. (Estius.)

QUID COGITAVERIT DE ILLO DEUS; nempe justum esse tollendum, eo quod versatorem inter delinquendi pericula; quid impii essent ejus conversatione indigni, quid ad premium perceptionem maturavissent; ex quarum rerum cogitatione timorem, sue salutis sollicitudinem, sue indignitatis compunctionem injusti concipere potuerint. *Et QUARE MUNICERIT ILLUM DOMINUS*, stabiliter contra lapsum, donans illum per mortem vite securitate (1).

VERS. 18. — *ET CONTENNENT EUM*; tanquam abjectum proper vite humiliatum et conversationis soliditudinem, quas superbia impiorum detestatur. *ILLOS AUTEM DOMINES MUNICERUNT*, Isaia dicente: *Cum fatigatus fueris contemnere, contemneris*. Metaphora est ab hominibus ducta, qui hominum stoliditates irritantur.

VERS. 19. — *EANT DECIDENTES SINE HONORE*, quia vel infami etiam hujus mundi morte peribunt, quia impios non raro contingit; vel per mortem eadent in sempernōrum opprobrium, quod idem more Scriptura statim clarioribus verbis exponit. *QUONIAM DISREPSET ILLOS INFELATOS SINE VOCE*, Graecē, *disrumpet pronos et mutos*; quasi dicat: ita confringet eos, ut voce non audeant hiscere, nec pra pudore et timore vultum erigere, secundum illud Matth.: *At illa obmetuit, nihil scilicet habens quod resparsaret*. Sed Latini interpres videtur verbum Graecum, quod *pronum significat*, à πηροι deducit, ut signique inflammat vel inflatum; ita enim inflammat, consequenter superbi et infasti esse solent: sic enim dicitur Gen. 51 Jacob tunens, id est, iratus cum iurio dixisse. *COMMΟYERIT ILLOS A FUNDAMENTIS*, quia radicibus illos subvertit ac deiebit (2).

VERS. 20. — *VENIENT IN COGITATIONE PECCATORUM*, id est, in recordationem, vel, ut Graecē est, suppitationem, quasi eorum numerum incantes; timidi, de instanti iudicio et supplicio; justo enim Dei iudicio timor peccatorum, pene est peccatorum. *Et TRADUCENT ILLOS*, id est, redigunt corum peccata, ex adverso, quia contra illos stabunt, et accusatorum loco adversabuntur; Deus enim iuxta Psal. 49 arguit eos, et statutum totum illorum vitam contra faciem eorum; et ita fieri quid hic dicitur, et clariss apud Jerem. c. 2: *Arguet te malitia tua, et aversio tua irrecepit te, ita nempt ut alieno accusatore non sit opus*. (5).

(1) *Quare municerit illum Dominus adversus mundi fraudes*, ipsiusque voluntatum et errorum veneficia, Graecē, *Complutens alter legit*: *Videbut enim finem sanipientis*, et non intelligent quid decrevit de ipso, et quidem tuū conservaverit ipsum Dominus. At Romana editio similis omnino Vulgata est, et meliore Complutensis sententiam fort. (Calmet.)

(2) *Infelatos*, precipientes; Graecē, *sine voce*, mutos, frustra hiscentes, verbis non secuturi, atque, ut in somniis, delusos vanis conatibus. *Commovet illos à fundamentis*, dejectos omni spe, et in aeternum alienigenas. (Bossuet.)

(3) *VENIENT IN COGITATIONE PECCATORUM SCORUM TIPIDI*, Graecē, *venturū in conspectus*, id est, in sylogismo, puta in ratione, suppitatione, collectione; q. d.: Impii in mente et memoria sua, distante conscientia, in unum quasi cumulum colligent omnia sua scelerata vita anteacte, quo fieri ut summo timore

percellantur, et extremo pudore consternentur. Hinc Vatibus verit, *probavit parvi peccatorum scorum reputations*, probabant scilicet, ut ratione singulorum factorum, dictorum et cogitorum Christi iudiciorum exactam reddant. Unde pauci scimus reputabent quid Christo sint responsari, et nihil appositum inventi.

Et TRADECENT (Graecē, δέξανται), id est, palam coquunt et convinent, omnibusque ut reos convictos spectandos proponunt ILLOS EX ADVERSO INQUISITATES IURIS, ut eas negare, palliare, vel excusare nequent: conscientia, que est milles testes, in die iudiciorum ostendit, non solum ipsissim impius, sed omnibus hominibus et angelis, omnia eorum criminia, juxta illud:

Cuestio et cunctorum coicis arcana patetum.

Hinc Vatibus, verit, *suspicere sceleris coram communictum*. Sic cap. 2, 44: *Factus est nobis, inquit, in traductionem*; id est, in publicam reprehensionem.

Minus recte Cantacuzenus Traducit, inquit, hoc est, seorsim ducunt et abducunt impios a societate sanctorum; Graecum enim δέξανται Item est quod redargunt. Hoc est quid impio improbarat Jerem. cap. 2, 19: *Arguet te malitia tua, et aversio tua increpabit te*.

CAPUT V.

1. *Tunc stabuntur timore horribili, et mirantur in subitatione desperata salutis*,

2. *Videntes turbabuntur timore horribili, et mirantur in subitatione desperata salutis*,

3. *Dicentes intra se, penitentiam agentes, et praegnusis spiritu gementes*; illi sunt quos labinum aliquando in derisum, et in similitudinem improperi.

4. *Non insensati vitam illorum aestimabamus insania, et finem illorum sine honore*;

5. *Ecco quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est*.

6. *Ergo erravimus à via veritatis, et justicie inuenimus non luxit nobis; et sibi intelligentia non est orsus nobis*.

7. *Lassali sumus in via iniuritatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles; viam autem Domini ignoravimus.*

8. *Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?*

9. *Transierunt omnia illi tanquam umbra, et tanquam nuntius percurrentes:*

10. *Et tanquam navis que pertransit fluctuante aquam, cuius, cum præterierit, non est vestigium invenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus:*

11. *Aut tanquam avis, que transvolat in aere, cuius nullum inventur argumentum itineris, sed tanquam sonitus alarmi verberans levem ventum, et scandens per vim itineris aerem commotis ali transvolavit, et post hoc nullum signum inventarit itineris illius:*

12. *Aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, dirius aer continuo in se reclusus est, ut ignoramus par où elle est passée.*

13. *Sic et nos nati continuo desivimus esse; et virtutis quidem nullum signum valutum ostendere; in malignitate autem nostrā consumpi sumus.*

pabit te; q. d.: Non opus erit accusatore vel teste, quia ipsa conscientia tua sceleris toti orbis pandet, accusabit et testabitur. Et Job cap. 15, 24: *Terribit enim erubilatio, et angusta vallebit eum, sicut regem qui preparatur ad praelium*.

Expedite singula Sapientis verba à vers. 18 lucis usque, et toutien implorum ac damnatorum in genere peinas reperies; singula enim novum intentant supplicium. Porro Holcot singulas peinas enipis congrue sibi respondentibus, ita appositi adaptat et adaequat. Decidenter implorum, presertim tyrannorum, dejecto, inquit, sumet posnam de ambituorum superiorum: conuicta respondebit contumelie quā sanctos afficeret, irratio pariter irrisio, perpetuas irrogabatur obslationes, quā vitam in peccatis perpetravit ut ad mortem: ad mortem: disrupserunt, sicut pios disrupserunt; erunt sine voce et muti, quia sanctos inauditos condemnarunt; nec eis spalium se defendent, aut facultatem loquendi dereliquerunt; comprehenduntur à fundamentis, quia funditus plus extirpare conantur: desolatio succedit consolatione carnali, genitus risu, voluptatibus et deliciis: memoria eorum perlit, quia ipsi obliti sunt Dei legis, virtutis et salutis suae.

(Corn. à Lap.)

CHAPITRE V.

1. Alors les justes s'élèveront avec une grande assurance contre ceux qui les auront accablés d'affliction, et qui leur auront ravi le fruit de leurs travaux.

2. Les méchants à cette vie seront saisis de trouble et d'une horrible frayeur; ils seront surpris d'étonnement, en voyant tout d'un coup, contre leur attente, les justes sauvés.

3. Ils diront eux-mêmes, étant touchés de regret, et jetant des soupirs dans le serrement de leur cœur: Ce sont là ceux qui ont été autrefois l'objet de nos raffairies, et que nous dominions pour exemple de personnes dignes de toutes sortes d'opprobres.

4. Insensés que nous étions, leur vie nous paraissait une folie, et leur mort honteuse;

5. Cependant les voilà élevés au rang des enfants de Dieu, et leur partage est avec les saints.

6. Nous nous sommes donc égarés de la voie de la vérité; la lumière de la justice n'a point lu pour nous, et le soleil de l'intelligence ne s'est point levé sur nos œufs.

7. Nous nous sommes lassés dans la voie de l'iniquité et de la perdition; nous avons marché dans des chemins après, et nous avons ignoré la voie du Seigneur.

8. De quoi nous avons servi notre orgueil? Qu'avons-nous retiré de la vainre ostentation de nos richesses?

9. Toutes ces choses sont passées comme l'ombre, et comme un courrier qui se presse;

10. Ou comme un vaisseau qui fend les flots agités, dont on ne trouve point de trace après qu'il est passé, et qui n'imprime sur les flots nulle marque de sa route;

11. Ou comme un oiseau qui vole au travers de l'air, sans qu'on puisse remarquer par où il passe (on n'entend que le bruit de ses ailes, qui frappe l'air, et qui le divise avec effort; et après qu'en les remuant il a acheté son vol, on ne trouve plus aucune trace de son passage);

12. Ou comme une flèche lancée vers son but qu'elle divise se rejoit aussitôt sans qu'on reconnaissse par où elle est passée.

13. Ainsi nous ne sommes pas plus tôt nés que nous avons cessé d'être; nous n'avons pas montré en nous aucune trace de vertu, et nous avons été consumés par notre malice,

14. Talia dixerunt in inferno hi qui peccaverunt.

15. Quoniam spes impii tanquam lanugo est, qua à vento tollitur; et tanquam spuma gracilis qua à procolla dispergitur; et tanquam fumus qui à vento diffusus est; et tanquam memoria hospitis unius diei pretereuntem.

16. Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, et cogitatio illorum apud Altissimum.

17. Ideo accipient regnum decoris, et diadema specie de manu Domini; quoniam dexterá sua teget eos, a brachio sancto suo defendet illos.

18. Accipiet armaturam zelus illius, et armabit creaturam ad ultimum inimicorum.

19. Induct pro thoro justitiam, et accipiet pro gloria iudicium certum;

20. Sumet scutum inexpugnabilem aequitatem:

21. Acuet autem duram iram in lanceam, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.

22. Ibunt directe emissiones fulgorum, et tanquam à beato curvato areu nubium exterminabuntur, et ad certum locum insilient.

23. Et à petrosa ira plene mittentur grandines; excedentes in illos aqua maris, et flumina concurrent duriter.

24. Contra illos stabit spiritus virtutis; et tanquam turbo venti dividit illos: et ad erenum perducet omnem terram iniquitatis illorum, et malignitas evertet sedes potentum.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — TUNC IN DÍO JUDICI STABUNT JUSTI. De Christo solo nonnulli intelligunt, cuius persecutio a passio supra enarrata fuit. Favent Graeca, que legunt: Stabat justus; sed verisimilius sub singulari pluribus accipiens est. In MAGNA CONSTANTIÀ, seu fiduciâ, quia in bonâ conscientiâ, inquit Aug. Epist. 50; cuiusde, quia iudicis adest patrocinium, cause justitia, parata probatio. ADVERSUS EOS QUI ASTUBERUNT LABORES EORUM: qui rapinis et oppressionibus facultates laboribus justorum partas diriperunt, ut reges et judices solent, quibus, ut monui, liber hic potissimum scriptus est. Alii exponunt labores justorum pro vita aeternâ susceptos, ab impiis fuisse spretos, irritos atque inanes habitos. Sed Augustinus loco citato expavit ut ante dixi (1).

VERS. 2. — ET MIRABUNTUR IN SUBITATIONE INSPERATAE SALUTIS, id est, propter inopinatum eorum salutem oculi pessimi, nempe quia tanta, et tam subita illis salus advenierit, post unum mortis momentum totâ

(1) *Magnâ cum audacia stabit*, id est, stabit in libertate, sive confidentiâ multâ, erectus sensu tanta salutis, cum impi summo pudore et dolore afficiantur. *Coram tis qui affligerunt eum*, id est: Contra faciem eorum qui eum affligerunt. Cogitent enim impi intueri illius gloriam, dissimilique vite existimare videat, ut dives ille de quo Dominus, Luc. 16, 23. *Quique ejus labores rejecerunt*, id est, et qui ejus labores spreverunt, contempserunt, aut improbarunt ac vituperaverunt, qui ipsis tum poterant esse salutares. (Baduelus.)

14. Voilà ce que les pécheurs diront dans l'enfer;

15. Parce que l'espérance des méchants est comme ces petites pailles que le vent emporte; ou comme l'écumme légère qui est dispersée par la tempête; ou comme la fumée que le vent dissipe; ou comme le souvenir d'un hôte qui passe, et qui n'est qu'un jour en un même lieu.

16. Mais les justes vivront éternellement; près du Seigneur est leur récompense, et le Très-Haut per se aux eux.

17. C'est pourquoi ils recevront de la main du Seigneur un royaume admirable et un diadème éclatant de gloire. Ils les protégeront de sa droite, et les défendront par son bras saint.

18. Son zèle se revêtra de ses armes, et il armera ses créatures pour se venger de ses ennemis.

19. Il prendra la justice pour cuirasse, et pour casque l'intégrité de son jugement;

20. Il se couvrira de l'équité comme d'un bouclier impénétrable;

21. Il aguera sa colère inflexible comme une lance, et tout l'univers combattront avec lui contre les insensés.

22. Les foudres iront droit à eux; elles seront lancées des nuées, comme les flèches d'un arc bandé avec force, et elles fondront sur lui qui leur aura été marqué.

23. La colère de Dieu, semblable à une machine qui jette des pierres, fera pleuvoir sur eux de fortes grêles; la mer réparera contre eux sa vague irrile, et les fleuves se débordront sur eux avec furie.

24. Un vent violent s'élèvera contre eux, et les dispersera comme un tourbillon: leur iniquité réduira toute la terre en un désert; et le trône des puissants sera renversé par leur malice.

COMMENTARIUM.

hujusmodi mortalitatis miseria in illam gloriam commutata (1).

VERS. 5. — POENITENTIAM AGENTES; sed, ut ait Cyprianus ad Demetrianum, erit tunc sine fructu penitentiae dolor, inanis ploratio, pœna inefficax deprecatio; in aeternam enim pœnam sero credunt, qui in vita aeternam credere noluerunt. HI SUNT QOS HABUIMUS IN SIMILITUDINEM IMPROPERI, id est, quibus alios propter nimiam abjectionem comparabamus, improperando, vel execrando, v. g.; fias sic ut ille; quodmodò dicitur Psal. 45: *Possunt nos in similitudinem in gentibus*, id est, tanquam exemplum abjectionis et contemptus; et Psal. 68: *Factus sum illis in parabolam* (2).

VERS. 4. — VITAM ILLORUM ESTIMABAMUS INSANIAM;

(1) *In minimè sperata salute*, id est, in admiranda, et quia præter opinionem acciderit salute. Quod autem in hac narratione interpres de justis plurali numero vertit, in Graeco de uno fit sermo, nempe de quo prius fuerat locutus; in quo tamen omnes justi comprehendenduntur. (Clarius.)

(2) *Poenitutine affecti, ueracivitatem, penitentes*, sive penitentia tacti, sed seru sic Esai. *Ac pressi spiritus angore, ingemiscunt*. Est autem angor, agritudo animi premens. Dominus in Evangelio secundum Matth. 22, 15, *festum ex stridore deutum in imis futurum dici*. *Quem nos quandam ludibri habuimus, proverbioque contumelioso*; *ad verbum, quem in derisionem quondam habuimus et proverbiu approbrii*, sive contumelie; *pro, quem derisimus, de eoque contumelie locuti sumus*. (Biblia Vatabili.)

nihil enim magis insanum in œstus impiorum hominum carnalium, quam vita justorum visibilia contenterunt et sperantur ea que non vident, secundum Aug. loco citato. Hinc elibit Apostoli, insanus Paulus, furiosusque Christus existimat, qui de se et suis dixit Isaïas 8: *Ecce ego, et puer mei, quis dedit mihi Dominus in signum, et in portentum Israel, etc.* (1).

VERS. 8. — TRANSIERUNT TANQUAM UMBRA, quæ ad nubecula intervenientis obstaculum momento dispergit, nihil post se relinquens, ad nihil servens, nisi ut lucem et cognitionem eripiatur, nihil solidi continens quod apprehendi queat. TANQUAM NUNTIUS PERCURRENS, qui nunquam consistit; sed praterit alios quos post se relinquat. Quæ locutione significant honorum hujus mundi fugacitatem, quæ si non relinquuntur, relinquuntur (2).

VERS. 9. — ET INTER SANCTOS SORS ILLORUM EST. Sors beatitudine vocatur, quia sorte quadammodo videtur contingere ut unus assumatur, alter relinquatur; vel quia eorum electio illis non cogitantibus, nullo praevento merito, quasi missa sorte, à Deo facta est (2).

VERS. 6. — JUSTITIE LUMEN NON ILLUXIT NOS, sed propriâ culpâ; multi enim rebellerunt lumini oculis suis compreserunt, ne fortè viderent oculis et sanarentur, dicentes Deo: *Recede à nobis*; et: *Scientiam viarum tuorum, nolumus*, Job. 21 (5).

VERS. 7. — LASSATI SUMUS IN VIA INQUITATU, quia verissimum est illud Augustini in Confessionibus: *Jussisti, Domine; et sic est, ut pœna sibi sit inordinatus animus*. Quanquam haec lassitudine videatur peccatorum et voluptatum expletione ad nauseam usque denotare. AMBULAVIMUS VIAS DIFFICILES, id est, via invias, ut sunt in solitudine ac deserto. Hinc Graeca et Aug. lib. 1 contra Gaudentium, c. 58, legunt, solidudines invias, quia nempe via peccatorum tenebrae et tubricæ, et angelus Domini persequens eos, et in fine eorum inferi a pœna, Eccl. 21. Hinc apud Oseeam, c. 2, peccatoribus dicit Deus: *Ecce ego septum viam tuam spinis*, id est, pungentibus difficultibus laboribus, timoribus, anxietatibus, propositi frustrationibus, suppliciis, quia, ut ait Bernardus, in ipsis sceleribus accusi conscientia, testis memoria, ratio iudicis, voluntas.

(1) *Ambulavimus per solitudines inaccessas*. Verè enim via peccatorum solidudines sunt quedam inaccessae, per mille mortis pericula ducentes, plenæque molestæ omib[us]. (Clarius.)
(2) *Tanquam umbra, Aschylus*:
Humani soboles in diem tantum sapit,
Nec est solidior umbra quâd fumi levius.
Sophocles:
Homo flatus est et umbra, praeterea nihil.
Nunnius percurrens, id est, nuntiatio. (Grotius.)
(5) Pro carinæ Græcæ est προπέρα, id est, itineris (aliqui perperam legunt πρόπερα, id est, semitarum), vel ingressus, aut meatus eius inter fluctus; hunc enim illi ubi navis pertransit fluctus obruant. Verum exemplaria correcta pro προπέρα habent πρόπερα, id est, carina, ut veritati nostre. *Carina proprie est ima pars navis, ejusque fundus et quasi ventus, qui aquam subinfrat et sulcat, non relata semita, sine non terendo viam*.

Vox fluctuant et fluctus notant pericula navis et navigantium, ut nunc fluctibus in celum attollit, nunc in abyssum deprimit videantur, iuxta illud Psalm. 406, 26: Ascendit usque ad celos, et descendit usque ad abyssos: anima eorum in malis tabescet. Et illud Ovidii:

Tollimus in celum, mutas imas radimus undas.
Longè majora sunt pericula hujus vita, praesertim voluptriae impiorum.

Apostoli voluntas et vita comparantur navi et navigationi, ut aquarum virtusque brevitatem, fugacitatem, pericula et natrufagia. Navis enim est currus marinus, quo nulli merguntur. Nota est historia Jonæ natantis et navigantis in ventre ceti, et ad Deum suspirantis, cap. 2, 6: Circumdederunt me aquæ, inquit, usque ad animam; abyssus valuit me, pelagus operari capit meum. Ad extrema montium descendit, terra recte conluserunt me in aeternum. Hinc Sodalis apud Stobæum serm. 121: Mors, inquit, omnium mortalius portus est, Hinc et prisorum seputri sunt Ajax et Cato, teste Plutarch, in eorum Viâ, ac Mathias cum filiis Machabeis, ut patet 4 Machab. 43, 29, Hinc illud Propertii lib. 5, eleg. 5:

Ite ratus curve, et lexi contextile causas:
Terra parion fuerat, fatis adiecimus undas.
Et illud Alexidis apud Stobæum serm. 59: *Qui quisque ait, mare navigat, is aut insanit, aut mendicus est, aut mori cupit: ex his tribus non fieri potest*,

VERS. 16. — JUSTI AUTEM IN PERPETUUM VIDENTUR.
Hic justorum perpetuitas et soliditas evanescenti im-

per quin unum saltem verum sit. Quibus congruit Plinius lib. 2, c. 47, dicens : Nec tamen saeva tempestatum concludit mare; prout, priuatum congerunt mortis periculum in mortem ruere, etc., nunc idem hoc avaritia cogit. Addit Stotheus ex Sophocle :

*Mare navigantes planè sunt homines miseri,
Quibus neque demus, neque deuriū aliquis unquam
Diutinarum dignam tribuerit gratiam;
Similes autem uriantibus merci.*

Saperemurò de navibus mare circumspectantes

*Sedemus ad littora conversi, illa verò adhuc emitis
Alluvium modicum autem lignum mortem prohibet.*

Addit Plin. in Procer. lib. 19, c. quod velut navigatur,

tot modis provocari mortem.

Porro recte per hanc vitam navigandi methodum docet S. Gregor. Nazianz. orat. 5 de Pace : Né expletum inquit, mea patres, qui patitur nimis meritis bus oneratae navi ventrum ponitis disruptur, navigantes que aquis demerserint, quia ut in eximpechabili avilitate frumenta capiant, et dum pacca lura captant, gravissimum damnis afficiuntur: eaudem ergo ne graventer corda, etc., ut Lc. 21, 5), caverit. Et S. Chrysogonus martyris scribens S. Anastasius, Christi gratia in vincula conjecta, sic ait : Idem omnes et mare navigamus, et corpora nostra ejus fluctus suscitare veluti navigia, quae animis perinde ac nauiceli gubernant; ex his autem navigia aliquam tam fortia, tam bene compacta sunt, ut perficie scindant impetu maris undas, et per medios fluctus absque detrimento perfractant ad portum exoptatum; et tam alia fragila, ut passim de salute perlecentur; et gaudie ergo, Anastasia, etis enim tua ista navigatione non sine maximis tempestatis et periculis agitur, brevi atque felicitate cursus navigationis tue finietur, atque in portum exoptatum, Christo fructuaria cum martyrii pulma, pervenies.

Vide B. Petrum Chrysogon. serm. 8 de Iohanno, et S. Chrysostom. orat. de Philogono, et S. Maximino hom. 2 de S. Eusebio. Porro Plinii lib. 32, cap. 4, ait : *Licet incredibile dictu, aliqui tradunt tardius ire navius testudinis destruxi peitem relecta.* Sed hoc fabulosum et superstitionis videtur, si litteram species; verum tamen est, si tropologicus intelligas : pensem testudinis est affectus acedi, tardi et pigri, qui naving et navigationem suam in portum felicitatis sui inertia mulsum remoratur et retardat. Ergo vita humanae navigationis esse persimilium liquet, et ex humani corporis fabricka universis ac sigillatura partes inscripta, et primi, ex loco ubi castra dilata est a Deo; penè enim ad hujus normam generationes casera; secundari, varietatem rurum, quibus constat; tertio, ventorum fabris, quibus moveuntur; quartio, ex spina, capite, ligna, umbilico, et il genus aliis, quae singulariter cum carnis, puppi, clavo et anchora habent analogiam. Solet navis construere compaginis ad sponas et ripas aquarum, in quas proximas facie jam perfecta posset; sed ita ut mactum opus sit; ut de navibus proper intermissione navigationem in litus subducet, et transacta hieme in mare declendit, à parte totum nominans, canit Lycius lib. 1, ode 4 :

*Solvitur aeris hiems gratia vite veris et Favoni,
Trahentque siccas machinas caricas.*

Sie et corpus Aene propter, sive juxta aquas, Genes. 2, 7, formavit Dominus Deus. Audi S. Gregor. lib. 6, epist. 26 : Vita nostra naviganti similitus est : is qui navigat stat, sedet, jacet, vadi, qui impetus navis inducitur; ita et nos sumus, qui sive vigilantes, sive dormientes, sive tacentes, sive loquentes, sive dormientia temporum quotidie ad fluentem limus !

(Corn. à Lap.)

VERS. 11. — AUT TANQUAM AVIS, etc. Aut cum avis, etc.; aut, ut ave perivolare serenam, nullam invitabut indicium illuc, sive progressus. Percur-

piorum brevitatibus incipi opponi. Et cogitatio illorum apud altissimum ; id est, cura, sollicitudo, et providentia eorum habetur apud Deum; quanquam ali velint significari justos deo divinisque rebus assidue cogitare, sed prius videtur verius ; hic enim merces, non meritum justorum exprimitur (1).

VERS. 17. — Ideo accipiet regnum decors, et diadema speciei ; id est, regnum existiè decorum, et coronam regni speciosam ; hoc est enim illa immortalis et incorrupta gloria corona, que sancti promittitur (2).

VERS. 18. — ACCIPET ARMATURAM ZELOS ILLUS (3). Inductor hic Deus omnis generis exercitus armatus ad defendendum, sive, ut Graecus habet, instar satellitis propagandum sanctos. Et quidem primo defensiva describit arma, quibus uteatur tempore judicii, et quod illud immediatè precedet. Tunc ergo zelus illus, id est, iracundia, vel etiam proprius zelus ex amore concepsus, quo non patitur fiducia suorum injurias, armavit creaturam, angelos, homines, colum, terram, ignem et aquam, ut paulo post sequitur, ad ultionem inimicorum.

VERS. 19. — INDUT PRO THORACE JUSTITIAM, quia instar thoraci, seu loricae se cingit justitia, que sic ut thorax in bello, ita in iudicio potissimum partes agit : *justitia enim et iudicium preparatio sedis tue*; de quo Isaías e. 50, ACCIPET PRO GALEA JUDICUM CERTUM (4), id est, falli nescium; Graec, iudicium sicione rerum, etc. Ictu autem turbans verberatum aerem levem, et scissum vi stridoris, motis alis pertransit. (Biblia. Al.)

VERS. 12. — AUT TANQUAM SAGITA EMISSA, veluti puncta sagitta.

VERS. 15. — IN MALIGNITATE AUTEM NOSTRA CONSIMPTA SEMINA. Vitam omnem consumptum male agendo, talia diversent in inferno hi qui peccaverunt. Hæc in Graeco non sunt, sed ad connectenda quae sequuntur sunt addita. Inferus est status animi, post mortem ante resurrectionem. (Grotius.) In inferno, vel statim implorum post mortem significat, infernum qui proprio dicitur, unde impia, veluti matus dies, iustos in sinu Abrahæ quietos intuentur; vel locum ubi supremum iudicium exercetur, quo loco tunc boni tunc mali coram supremo iudice colligentur. (Calmet.)

(1) Les justes vivront éternellement, parce qu'ils auront toujours considéré la vie présente comme une mort, et qu'ils auront soupiré après la vraie vie. Le Seigneur leur réservera récompense, parce qu'ils se sont fâchés en lui, et qu'ils auront attendu dans les mœurs de cette vie les biens de l'autre. Et le Très-Haut a les yeux sur eux, parce qu'ils ont eu sans cesse les yeux sur lui. C'est Dieu qui les a regardés le premier; mais après cela ils ont attiré ses regards en le regardant. (Sacy.)

(2) Ideo accipiet regnum decors, nempe post resurrectionem, Apoc. 1, 6; et diadema speciei, id est, speciosum, Jac. 1, 12, 4 Pet. 5, 4, Apoc. 2, 10, et 4, 6, et 9, 7, et 12, 1. Dexterà sua leget eos, et brachio sancto suo defendet illos, ne quid sit quod ipsi non possit. (Grotius.)

(3) Ad verbum : Accipiet universam armaturam sa- lum suum; q. d. : Zelo armabitur, et erit ei pro universa armatura.

(4) Az verum iudicium galeam sibi impone, vel, ei componeat galeam iudicium non habet, hoc est, sincerum aliqne integrum, summique equitatis plenissimum. Aliis Scriptura appellat Deum iudicem argum,

hypocrisi, sive sincerum, quod nesciat simulare vel dissimulare; nam galea tegit oculos. De cuius tamen judicis rigore nimis, ne quis queratur, atque ita illud irritum reddat.

VERS. 20. — SCUTUM SECUTUM INEXPEGANDE EQUITATEM, que significat moderationem iudicij consentaneam rationi. Hanc etiam Psaltes septu in extremo judicis justitiae adjungit comitem : *Justus Dominus et iustitias dilexit; iugitate videt virtus ejus*, Psal. 10. Et alibi : *Judicabit orbem terrarum in iustitia, et populos in equitate* (1).

VERS. 21. — ACUET DURAM IRAM IN LANCEAM. Hic tenet armata defensiva, nunc defensio offensiva. Tunc ergo pro lancea, sive, ut Graec est, pro gladio et rompibæ, utetur durâ ira, id est, inflexibili et immutabili: hic enim enim cum Deo irascitur, misericordia recordatur; ibi erit iudicium sine misericordia in eos qui non fecerunt misericordiam. Hæc ergo ira impiorum corda, ut lancea penetrabit, ut-satis ex eo patet, quod multo dicent montes : *Cadite super nos, et absconde nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni*, Apocal. 6. Prognabit cum illo orbis terrarum, tum in quadammodo sese ab impiorum abusibus in libertatem asserat, tum ut instar famæ, et suæ et patrisfamilias injuries oleiscatur (2).

in quo nulla est accepta personam. (Baduelus.)

(1) Graec, ἵπτεται, id est, primo sanctificat; secundum aquitanit, jus, fas; tertio religionem et numeris observationem cultumque; quartio expiationem: Deus enim in die iudicii exhibet terram et mundum, idèque impios, qui eam suis sceleribus contaminarunt, quasi sordes ex ea everret, eosque quasi catharmata et pacuia, terra hinc absorberet et retrudet in tartara, quasi in imam fonteum claram.

Sanctias ergo, id est, plena innocentia et puritas, armat hic sinistrum Dei, quæscum inexplagabili, ut ea induens a nullo possit servire vel crudelitatis in impiorum accusat; impio enim et dannati jaculabuntur ex desperatione et iurore quasi rabidi canes malodicta in Deum, eumque vocabunt crudelitatem, tortorem et tyrannum, quod ipsos tam dirè exercitat; et Deus omnes has criminationes et maledicta scuto sanctificat excepit et repellat; ostendit enim se non passione, sed sanctitate moverit ad hanc tam atrocem in impiorum vindictam, quem sancte sanè et impenetrabil est sanctum quod peccat ut innocentia et vita sanctitate. Minis recte Dionys. Carth., per agnatum accipit ἵπτεται sive moderationem, quæ Deus moderatur supplicia, et circa condigni reproches puniet: omnia enim hic spirant severitatem, iram vindictam aerem Dei in impiorum. (Corn. à Lap.)

(2) *Digressa contra colere come une lance perçante.* La colere de Dieu sera comme une lance perçante, qui penetrera jusqu'au fond de l'âme des méchants, parce que cette terre de sa puissance irritée qu'il répandra dans leur cœur, sera leur plus grand supplice. *Et tout l'univers combattrà avec lui contre les insensés.* Toutes les créatures gémissent maintenant de ce que les méchants absent d'elles, et de ce qu'elles les détourneront des usages contraires à la fin pour laquelle

vers. 22. — ET TANQUAM A BENE CURVATO ARCU XUBUM EXTERMINABUNTUR. id est, erumpent fulgura è nubibus, sicut jauna ab arcu benè tenso. Literatiter enim sub tempus iudicij fulgura Deus multiplicabit, ut conturhet peccatores, et inflammet in circuitu inimicos suos.

VERS. 23. — ET A PETROSA IRA, id est, ut habet Graecus, ab ira petras et saxa jaculante, PLENE MITTENTUR GRANDINES, id est, ingentes, et sicut talentum, ut habet Apoc. cap. 16. Quemadmodum enim grandibus pugnat Deus in Ægypto et contra Chananaeos, ita et ante iudicium pugnat contra peccatores. Hinc apud Job cap. 58 : *Nomquid thesauros grandius aspergit, quæ preparari in tempus hostis, in die pugnae et belli* (1)? EXCANESSET IN ILLOS AQUA MARIS, id est, magno furore insurget, ita ut in terris futura sit pressura geatum præ confusione sonitus maris et fluctuus ejus, ut Lc. 21. ET FLUMINI CONCTRIBET DUXERIT, id est, exundabunt alveis suis egressa, magnisque cum impetu et sono fluuntia (2).

VERS. 24. — CONTRA ILLOS STABIT SPIRITUS VIRTUTIS, id est, ventus seu fatus vehementissimus in illos prospicit. Et TANQUAM TURBO VENTI DIVIDET EOS, nempe à bonis, vel etiam instar procellos tempestatis, dissipabit, et ventilabit illos, proiecendo a facie terra. Turbo enim dominice incarnationis egreditur, et *temporibus erumpens super caput impiorum revet*, ut ai Jerem. cap. 23 (3).

Dien les a crées. C'est pourquoi elles se souleveront alors contre eux. Ce n'est pas que Dieu ait besoin d'elles pour se venger de ses ennemis; mais il leur donnera cette force pour apprendre aux méchants qu'il a été leur force de se faire des dieux de ces créatures, puisqu'elles s'armeront au contraire alors pour la querelle du Créateur, afin qu'ils soient punis par les choses mêmes dont ils auront abusé, et que les objets de leurs plaisirs deviennent les instruments de leur supplice. (Sacy.)

(1) Eas veterum machinas spectat, balistas appellatas, quibus in urbium obsidione lapides jaculabantur, Dei ruror balistis similis, grandinem, lapidis dureti et magnitudine aqualem, pro lapidibus mittet. (Calmet.)

(2) Procellos descripito. Tellus, mare, annes, colum, nubes, aer, omnia in impiorum pugnant. Graecus ad verbum : *Indignabitur contra eos aqua maris.* (Calmet.)

(3) Spiritus virtutis est venus potentia, hoc est, potens, validus et vehemens, qualis est turbo, qui omnia in orbem agit et rotat, procella, typhon et prester; qui adeo validi sunt, ut naves, domes et montes elevant, et in aliis locum transferant. Pro dividet Graec est ἵπτεται, id est, eventilabit, jactabit. Sic enim vano eventilabit palex, ut sola maneat tritici grana, sic Deus vento hoc eventilabit reprobus, ut soli remaneant justi.

Pro ad eruum dedit, Graec est ἵπτεται, id est, desolabit, desertum et desolatam faciet terram. De his ventis ait Ezech. e. 59, 35 : *Sunt spiritus, qui ad vindictam creati sunt, et in furore suo confirmaverunt tormenta sua.*

Est haec quarta actes Dei, ventorum et procellarum, tum super terram, tum sub terrâ grassatium : super terram enim sternunt homines, seges, arbores, domos, etc.; sub terrâ excitabunt terræ motus, adeoque, ut nonnulli censem, totam terram in die iudicii è suo centro conveulent, ut impiorum percellant et obruant. Notum est ex historiis, quantes strages terræ motus

ediderint Constantinopoli, in Asia, Bithynia, ceteris quo provincias; at idem longe majors edens sub diem iudicis, adeo ut omnes domos, arcos, mona, urbes, etc., concutant, dejectant et sternant, ut totam terram videantur desolare, et in crenulatum solitudinem redigere, juxta illud Nahum c. 1, 5: *Dominus in tempestate et tortu via eius; et Jerem. 25, 18: Ecce turbo Domini indignationis ereditus, et tempestas erumpens super caput impiorum veniet.* Omnes hosc turbos et procellos procurabant angelii: hi enim sunt administrati divinae providentiae et vindictae.

Ad ERENUM, id est, ad extreamum solitudinem et desolationem, PERDUCET OMNEM TERRAM INQUITOS (ita Romana et Graeca; perperam ergo aliqui legunt, *iniquitatis*) ILLORUM. Hoc enim est *lxxviii.*, juxta illud Isaie 13, 9: *Ecce dies Domini veniet, crudelis, et indignatio plena, et ira furorique ad, ponendam terram in solitudinem, et peccatores eius contendens de ea.* Quare impientis est multorum positio, qui per *erenum* intelligent infernum; q. d.: Iniquitas terram, id est, incolas terra, perducet ad infernum, ubi summa erit desolatio.

Et MALIGNITAS, id est, peccatum, non tantum factum ex malitia, ut vult Holot, sed quodlibet (Graecē

CAPUT VI.

1. Melior est sapientia quam vires; et vir prudens, quam fortis.

2. Audite ergo, reges, et intelligite; discite, judices finium terra.

3. Præbete aures, vos qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum.

4. Quoniam data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes serutabili:

5. Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicabitis, nec custodis legem justitiae, neque secundum voluntatem Dei ambulastis.

6. Horrende et citio apparetis vobis: quoniam judicis huius qui presunt fieri.

7. Exiguo enim conceditor misericordia; potentes autem tormenta patientur.

8. Non enim subtrahet personam cuiusquam Deus, nec verberabit magnitudinem cuiusquam: quoniam possumus et magum ipse fecit, et aquiliter cura est illi de omnibus.

9. Fortioribus autem fortior instat cruciatio.

10. Ad vos ergo, reges, sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, et non excidatis.

11. Qui enim custodierint iusta justæ, justificabuntur: et qui diciderint ista, invenient quid responderent.

12. Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, et habebitis disciplinam.

13. Clara est, et quæ nunquam marcescet sapientia; et faciliter videtur ab his qui diligunt eam, et inveniatur ab his qui querunt illam.

14. Praeoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat.

15. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit; assidentem enim illam foribus suis inveniet.

16. Cogitare ergo de illa, sensus est consummatus; et qui vigilaverit propter illam, citio securus erit.

17. Quoniam dignos se, ipsa circuit quarens, et in

enim est *xix*, id est, mala operatio, peccatum, scelus, malitia, ut veritatis Vatabus presertim frus et dolos), EVERTER SERIES POTENTIUM, puta palata, arcus regias, urbes splendidas et magniarum regum et principum. Est epiphomena; q. d.: Peccatum est noxa et perniciens hominum, totusque orbis; ipsum enim everter in die iudicii omnes terra arces et urbes, qui proper peccatum omnia haec diruent angel.

Porrò urbis cuiusque et regni, æquè ac orbis, ruinas et excidium, à Deo fieri solet ob dum maximè peccata, scilicet iniustitiae et religiosi violatae, presertim per dolorem et hypocrisiam. Ob utrumque mundus periret diu luvio tempore Noe, ac peribit igne sub diem iudicii.

Huius facit quod scribit Eusebius Emilius, hom. 2 de Adventu: *Terra quoque sua signa dabat, quia terra motus tam magni fuit, ut penè omnia manu facta erant, onusque lapides etiam parvi considerantur.*

*E*t ferre de montibus descendentes inter homines manebant, nullique nociebant. Ipsi quoque homines quasi antentes et pro timore trecentes, hic illig discurrebant tabescere; et hic quidem *Evangeliū* verba conveniente videntur, quibus Dominus ait: *Arenacibus hominibus pro timore et expectatione, que supererunt universo orbi.* (Corn. à Lap.)

CHAPITRE VI.

1. Ainsi la sagesse est plus estimable que la force, et l'homme prudent vaut mieux que l'homme courageux.

2. Ecoutez donc, ô rois, et comprenez-le bien; recevez l'instruction, juges de la terre.

3. Prêtez l'oreille, vous qui contenez les peuples, et qui vous glorifiez de voir sous vous un grand nombre de nations.

4. Considérez que vous avez reçu cette puissance du Seigneur, et cette domination du Très-Haut, qui interrogerez vos œuvres, et qui sonderez le fond de vos pensées.

5. Parce qu'êtants les ministres de son royaume, vous n'avez pas jugé équitablement, que vous n'avez point gardé la loi de la justice, et que vous n'avez point marché selon la volonté de Dieu;

6. Il se fera voir à vous d'une manière effroyable, et dans peu de temps; parce que ceux qui commandent les autres seront jugés avec une extrême rigueur.

7. Car on a plus de compassion pour les petits; mais les puissants seront puissamment tourmentés.

8. Dieu n'exceptera personne, et il ne respectera la grandeur de qui que ce soit; parce qu'il a fait les grands comme les petits, et qu'il a également soin de tous.

9. Mais les plus grands sont menacés des plus grands supplices.

10. C'est donc à vous, ô rois, que j'adresse ces discours, afin que vous appreniez la sagesse, et que vous vous gardiez d'en déchoir.

11. Car ceux qui auront fait justement les actions de justice seront traités comme justes; et ceux qui auront appris ce que j'enseigne, trouveront de quoi se défendre.

12. Avez donc un désir ardent pour mes paroles; aimez-les, et vous y trouverez votre instruction.

13. La sagesse est pleine de Lumière, et sa beauté ne se fâche point; ceux qui l'aiment la découvriront aisement; et ceux qui la cherchent la trouvent.

14. Elle prévient ceux qui la désirent, pour se montrer à eux la première.

15. Celui qui veille dès le matin pour la posséder, n'aura pas de peine à la rencontrer, parce qu'il la trouvera assise à sa porte.

16. Ainsi occuper sa pensée de la sagesse, c'est l'heure prudence; et celui qui veillera pour l'acquérir, sera bientôt en repos.

17. Car elle tourne elle-même de tous côtés, pour

vix ostendit se illis hilariter, et in omni providentia occurrit illis.

18. Initium enim illius, verissima est discipline concupiscentia; cura ergo discipline, dilectio est. Et dilectio, custodia legum illius est; 19. Custoditio autem legum, consummatum incorruptionis est;

20. Incorrupcio autem facit esse proximum Deo.

21. Concupiscentia itaque sapientiae deducit ad regnum perpetuum.

22. Si ergo delectamini sedibus et scriptis, o reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis.

23. Diligit lumine sapientie, omnes qui praestis populis.

24. Quid est autem sapientia, et quemadmodum facta sit, referam; et non abscondam à vobis sacramenta Dei, sed ab initio nativitatis investigabo, et ponam in lucem scientiam illius, et non præteribo veritatem.

25. Neque cum invidia tabescere iter habeo, quoniam talis homo non erit participes sapientiae.

26. Multitudine autem sapientium sanctis est orbis terrarum; et rex sapientis stabilimentum populi est.

27. Ergo accipite disciplinam per sermones meos, et præderit vobis.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — MEJOR EST SAPIENTIA QUAM VIRES : quia prudenti consilio vices ipsas eruant et subvertit (1).

VERS. 2. — AUDITE ERGO, REGES, etc. Regum enim non infima sapientia pars est, audire virorum prædictorum consilia, quorum integritatem sep̄ in aulis vel adulterat adulatio, vel non admittit arrogatio. Hinc Jacob 3 una est sapientia colestis conditio, ut sit suavis aliam, que proinde potestas à Deo est, utpote per quam ita ipsem mundum regit, sicut generacionum corruptionumque vicissitudines interventu solis et siderum (1).

(1) Hæc gnoma jam deest in Graeco, ipsa autem initio capituli ponunt quasi thema et argumentum, quod tunc capite pertructatur: quia enim reges sumunt robur et splendorum collocant in viribus et fortitudine suorum militum, urbium, et opum, ut fecit primus orbis rex et tyranus Nemrod, sed imprudenter et frustra; hinc illud cludit, docetque regni firmamentum magis esse sapientiam quam vires, et proinde eos ad studium sapientiam incitat. Hinc gnoma similis illa Proverb. c. 16, 32: *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, exiguator urbanus;* et illa Ecclesi. 9, 46: *Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine.* Unde putant nonnulli hanc gnomen ex illis esse desumptam. Vide ibi dicta.

Est ergo hic conclusio, educat ex principiis assignatis cap. præced. Hi enim descripsit imperiorum in die iudicii genitus, quod in vitâ stumerint vanitatem opum, dilectionem, et honestatem, neglegit veritatem sapientie; quare sibi iram et vindictam Dei, omniumque creaturarum accerseruntur. Ex quibus hic concludit: Ergo, o reges et principes, si sapitis, si acrem Dei vindictam vitare cupitis, studeite veritatem, non vanitatem vacate sapientie, non cupiditatem. Hic enim est scopus totius libri. (Corn. à Lap.)

(2) Quando Deus omnium, etiam regum et principum, index aliquando futurus est, videote quid agatis. (Grotius.)

VERS. 5. — NEQUE SECUNDUM VOLUNTATEM DEI AMBULASTIS, que postulat ut non justa modis, sed etiam justi feratur sentientia, nempe ex amore justitiae: justè enim quod justum est persequeris, non metu, non amore, non odio, non prece, non pretio (2).

VERS. 6. — JUDICIUM DURISSIMUM HIS QUI PRESUNT,

FATI : qui enim aliorum volunt magistris, vel judices fieri; sciant quoniam magis iudicium sumunt, ut inquit

Jacobus, ut quibus non tantum quomodo in officium intraverint, vixerint, rexerint, sed etiam pro mini-

cherent ceux qui sont dignes d'elle; elle se montre à eux agréablement dans ses voies, et elle va au-devant d'eux avec tout le soin de sa providence.

18. Le commencement donc de la sagesse est le désir sincère de l'instruction; le désir de l'instruction est l'amour de la sagesse, et cet amour est l'observation de ses lois; 19. L'attention à observer ses lois est l'affirmement de la parfaite pureté de l'âme.

20. Et cette parfaite pureté approche l'homme de Dieu.

21. C'est ainsi que le désir de la sagesse conduit au royaume éternel.

22. Si donc vous vous complaisez dans les trônes et les sceptres, ô rois des peuples, aimez la sagesse, afin que vous régniez éternellement.

23. Aimez la lumière de la sagesse, vous tous qui commandez les peuples.

24. Je représenterai maintenant ce que c'est que la sagesse, et quelle a été son origine: je ne vous cachez point les secrets de Dieu; mais je remonterai jusqu'au commencement de sa naissance; je la produirai au jour, et je la ferai connaître, et je ne cachez point la vérité.

25. Je n'imiterai point celui qui est desséché d'en-
vie, parce que cet homme n'aura point de part à la sagesse.

26. Or la multitude des sages est le salut du monde; et un roi prudent est le soutien de son peuple.

27. Recevez donc l'instruction par mes paroles; et elle vous sera avantageuse.

COMMENTARIUM.

VERS. 4. — QUONIAM DATA EST VIRTUS AB ALTISSIMO. Greci διανοία, id est, potestas ac dominatus, qui vel immediate regibus à Deo, tanquam prime principio concessus est, ut David; vel saltem, mediante hominum voluntate, quibus hoc Deus inservit, ut ad coercendas iniquitates, et ad innocentem tutam, potestatam quendam sibi praeficerent, sive regiam, sive aliam, que proinde potestas à Deo est, utpote per quam ita ipsem mundum regit, sicut generationum corruptionumque vicissitudines interventu solis et siderum (1).

VERS. 5. — NEQUE SECUNDUM VOLUNTATEM DEI AMBULASTIS, que postulat ut non justa modis, sed etiam justi feratur sentientia, nempe ex amore justitiae: justè enim quod justum est persequeris, non metu, non amore, non odio, non prece, non pretio (2).

VERS. 6. — JUDICIUM DURISSIMUM HIS QUI PRESUNT,

FATI : qui enim aliorum volunt magistris, vel judices fieri; sciant quoniam magis iudicium sumunt, ut inquit

Jacobus, ut quibus non tantum quomodo in officium intraverint, vixerint, rexerint, sed etiam pro mini-

habent in aliquo. Inde *χάρας* et *χάρων*, pro domi-
natione ac imperio. (Biblia Vatabi.)

(1) Dieu vous a donné cette haute puissance que vous exercez, qui est plus grande, selon les saints Pères, que celles des Rois. C'est pourquoi il vous en redemandera un compte très-exact. Il ne considérera pas seulement vos paroles. Il interrogera vos œuvres, et il n'en jugera pas par le dehors, et par l'apparence mais par la racine, dans laquelle les actions qui paraissent éclatantes au-dehors sont souvent impures et corrompues aux yeux de celui qui pénètre le fond du cœur.

(2) Nec consilium Dei estis secuti, vel neque iusta consilium ejus ambulastis. Ambulare autem apud Hebreos acceptiprō aliq̄ in re gerere, sive ver-
sari. (Baldus.)

stris ipsorumque subditorum animabus ratio sit redenda. Hinc quia ejusmodi alii praecellentes Deo soli peccant, nec facili argui, vel correxi ab aliis possunt, dicit illis Dominus Isaiae 49: *Et qui judicaverunt te, ego judicabo* (1).

VERS. 8. — *NON ENIM SUBTRAHET PERSONAM CUSTODIAM DEUS, id est, non exinet quaequam, aut excipiet à sui iudicio, quasi potentiam supercelio inflexus aut territus, sicut Job dicit cap. 51: Non accipi personas principum, nec cognovit tyrannum; opus enim manum ejus sunt universi* (2). *Et EQUALITER EST*

(1) Cum fertis sententiam, Dei ne inquitam obviscinor, neque vobis blandimmo fore, ut iniquitate vestram aut obvisceris, aut dissimiles. Neque iudicium differet, seseque quantitate prodest: ve autem iis qui potestis abusus fueritis? quo enim sublimior dignitate tulerint, eo severior examine exagabentur. Quibus plura dedit, plura ex his exiget Deus, Luc. 12, 3. Quia severitate punxit Moysenus promissis regionis ingressi prohibitus, ejusmodi peccati causa, quod levissimum esse plurimum censetur? Quid Saulenus, levissima in non obedienciam 1 Reg. 15, 10; Davidem levis curiositas et superbia causa, ubi populi consunni instituit 2 Reg. 24; Ezechiam, quod thesauro superbè ostentari 2 Reg. 21, 16; prophetam, qui ad Jericho omnium missus fuerat, quod divina imperis, non religiosissime obtemperavit 5 Regum 15, 16? Sicut ipsius gloriam, saequare perfectionem studiosissime amat et defendit Deus. Vide 7, 9, quibus candem sententiam repetit. Sapiens. Numquid sat, hoc ipsum principibus magnabimisque predicator, dum inter assuam discrimina sunt, ut aut Dei, aut sui ipsorum obviscantur.

(Calmet.)

VERS. 7. — *EXIGO ENIM CONCEDITIS MISERICORDIA, etc., vel nam iniqui homines digni sunt misericordia, vel potius, minuimus eum dignus est misericordia, sive dignus cui misericordia tributatur; nam cui plus datum est, plus ab eo requiretur. In potentes verò inquietur auctor; vel potius, in potentes verò potenter inquietur, hoc est, severè ac vehementer ratio potestatis commissa ab illis reponetur.* (Badelvus.)

(2) Nullius nobilitatis, amplitudini, dignitati pareat, et amino omnibus asper sentiantur ferat. Sub illius imperio, quiesce legibus iurisdictio, obnoxii asper sunt et qui magna, et qui tenui coniunctione censentur. Unumquem sequitur ea sententia, quia propria uniuscuius numeris, collataque à Deo beneficia postulabantur. Illeque non favor, neque meritis, aut importuna misericordia, precesse aut munera movebant, sed quiescamus unicuique sentientiam ferat. Gracius: *Non enim reverberat personam si qui omnium dominus est. Principes presentiam non reverterunt, ipsumque homini conspicutus non determinabit.*

PUSILLUS ET MAGNUM IPSE FECIT; ET EQUALITER CURA EST ILLI DE OMNIBUS. Communis est, principis et subditum patre Deus. Ex una omnis argilla crevit sunt homines. Conditio inaequitatis, quam homines inveniuntur, nulla apud Deum est, si quem supra certos est cligat, eamdem in hunc quoniam in hominum humilium auctoritate servat. Omnes asper homines ipsius Dei providentia competitur; ita tamen ut eniisque res, numeris, meritis poscent, sineque ipsius de unoquoque consilia jubent. Principes et imperia majori studio curat providentia; quippe ex quibus immuneruntur pars et tranquillitas, reficiunt aut calamitas pendent. Electos amicosque magis sedulo amore et misericordia prosequitur, quā eos quos in sui ipsorum potestate reficiunt, libidini sua servire patitur. *Equaliter hoc loco usurpat pro communione, similiter; cum non propriè dicta et religiosa aquilatia, sed cum proportione designatur.*

ILLI CURA DE OMNIBUS, Græcè, *similiter*, non quasi omnibus rebus asper praestantes sue providentia effectus imperiat; sed quia nulla res quantumvis vilis, ejus cura subtrahit: quae etiam naturis quarumque rerum ita conveniens, aquila ac proportionata est, ut unamquamque ad summum terminum ducat, idque maxime in premis penitus retribuendis, de quibus licet agitur; quod breviter et nervosè Cypr. lib. 5, epist. 8, exprimit: *Deus, inquit, se omnibus aquilatia liberata, prebet pacem.*

VERS. 11. — *QUI ENIM CUSTOMERENT JUSTA JUSTE, eo modo quo supra dictum est ad versum 5. JUSTIFICABUNTUR, id est, sanctiores et iustiores sicut, vel potius, sancti et iusti declarabuntur: sic enim sepe verbum justificandi in Scripturis usurpat, ut Isaiae 5: Qui justificatis, inquit pro meritoribus. INVENIENT QUOD RESPONDEANT, ut se defendant in Dei iudicio, quia conversatio carum libro Dei ex quo iudicandi sunt homines, erit conscientia.*

VERS. 12. — *CONCUCSICITE ERGO SERMONES MEOS: necessitate enim ut praecedit in anima Sapientiam desideriam, deinde amor, hinc studium, at tum demum cum eam querieritis quasi pecuniam, et si cum thesauris, effuderitis illam; HABEBITIS DISCIPLINAM, Græcè eruditiam, Deince Sapientiam assequebitur: nemo enim, ut habet præverbiū, erit auctor, id est, sapiens, qui non facerit quantoq[ue] id est, auctor sapientie. Porro disciplina apud Scriptores Ecclesiasticos est vera vita ex virtute pergeundæ ratio et regula, quaenam illa à Deo doctore discitur: quod quia vix fieri potest, nisi vel ruditus, vel negligenter, vel levitas animalium verberibus compellatur, hinc ipsa Dei flagella et castigatio vocatur disciplina. In hanc ergo Sapientiam, ut studia nostra exandescant, premisso elogio, modum assequendi prescribitur.*

VERS. 15. — *FACILE VIDETUR AB HIS QUI DILIGANT RĀM. Dilectio enim, seu charitas, cum sit luminosissima, ut à S. Augustino, vocatur et ardentissima, lumine suo facit videre sapientiam, ardore excitat diligiam, atque ita diligentes et pios quasitores Sapientia facit: quorum utrumque necessarium est; cum enim scientiam veritatis seu sapientiam, neque omnes a quibus queritur, docere possint, neque omnes.*

Abutebantur hoc loco Pelagiiani, doceantque gratiam actualem minime necessariam homini esse, uniusque libera voluntatis viribus fieri posse, ut sanctus sit, qui sanctus esse voluerit. At validis illos argumentis repudiebat S. Augustinus, S. Prosper, S. Hilarius, docentes Deum velle omnes homines salvos fieri, et nominem sine Iesu Christi gratia fieri salvos posse. Denique non haec agere videtur auctor de supernaturali gratia, et sanctificante, neque de naturali, sed de divine iusticie diuinorumque erga singulos iudiciorum aquilatia, sive magis illi sunt, sive parvi, divites aut pauperes. Omnes ex quo iudicant, habita nullius ratione.

(Calmet.)
VERS. 10. — *AD VOS ERGO, etc.; ad verbum: Ad vos igitur, ὡ γραμμή, λερναῖον με. Tyrannos autem appellata reges ac principes in hominē partem. Neque enim illud nomen apud veteres contumeliosum fuit, neque magis invidiosum quānam regum. Postea eorum crudelitas fecit ut nomen illud male audiretur. Ita hōes capitū Basiliūs reges appellavit.* (Biblia.)

nes qui querunt, discere digni sint, diligentissimè fit ut scientes inventamus pietate, ut scire mereamur, ut tradit Aug. lib. de Moribus Ecclesie, cap. 2. Facile INVENTUS AB HIS QUI QUERUNT ILLAM, tempore sicut oportet, in simplicitate cordis sapientiam invocando sapientes consulendo, pro sapientia perseveranter pulsando. Ratio est quia

VERS. 14. — *PALOCUPAT QUI SE CONCUPISCUNT, desiderium sui ultra inferendo, ut ILLIS SE PRIOR OSTEDET, qui non ipsa seipsam Sapientiam per dominum create sapientiam infundat, frustra est ejus omnis assequende labor. Hinc Ambr. de initianis c. 1: INOPINABITUR melius se ipsa lux mysteriorum infundat, quām si eam seruus aliquis precurrisset (1).*

(1) Vatab. : *Ul̄tr̄ se cupidis offert cognoscendum; Pagin. : Proscupat cipientes, ut præoccupant; Clemens, Alexandrinus lib. 9. Strom. : Prævenit eos qui cupiunt, ut præoccupant. Sic de Sapientia sīt Ecli. 15, 1 et seqq., quod querentibus justitiam obstat quasi mater horribilita, et quasi mulier à virginitate sapientia illam. Vide illi dicta. Duplex hæc genio accepit potest. Primo, ut et refutator ad præoccupat, et etiā qui concupiscunt accipit materialiter; quasi dicit: Sapientia, puta Deus Deique gratia, prævenit eos qui se concupiscunt, ita ut illis se prior ostendat, in eis qui se concupiscunt et desiderium excitat. In hoc enim consistit præventione gracie et præoccupatio Dei, quod ipse omne nostrum desiderium præveniat, inquit illud suscipit, ut docet concilium Trident. sess. 6, item Arsenius, et Millevit, et Sanctus Augustinus passim contra Pelag. : Pelagianorum enim error erat, initium virtutis et salutis non esse a Deo, sed ex nobis. Hominem enim per libertatem arbitrii se disponere ad gratiam, casuque a Deo poscente, itaque impetrare; quod placet falso et erronem est. Deus enim et Christus est quasi soli sui hæc et gratia omnes prævenit, nec ab illo præveni potest.*

Secundo, ut etiā qui concupiscunt accepti in sensu formaliter, ad etiā ut refutator ad quise concupiscunt; q. d.: Sapientia præoccupat eos qui can concupiscunt, et petunt ut illa se præoccupent, et prior se isti ostendat. Præoccupat, inquit, ad ipsam sapientiam confusam jam cognitam, particularium et distinctiæ cognoscendam; ignoti enim nulla cupido: quare prius est hominem in confuso cognoscere et concupiscere sapientiam, quam illa particulariter præoccupari et elicere; sed illud ipsum confusa cognoscere et comprehendere sapientiam manet ab illa priori præoccupazione sapientie, scilicet primi et generali. Primo enim Deum in anima excitat generaliter et confusam cogitationem, et concupiscentiam sapientie, virtutis et salutis, ut anima illam præstet ad Deum. Cum ergo anima illam postulat, Deum illam ei particulatim, sed sensim et per gradus intundit. Primo enim per filium, illam illuminat; secundo, sicut spiritus ingreditur; tertio, dolorum peccatorum humiliat; quartio, actum amoris et contritio excitat: que est ultima et proxima depositio ad gratiam et justitiam, ut docet Trident. sess. 6. Sit Ecclesia, et latus quisque ac justus, assidue orat, ut novit Dei gratia prævenatur ad nova et hercæ sapientie, et est, virtutis, opera elenda. Sed haec oratio manat ab illa priori gratia præveniente, que cum ad orandum excitat. Ille enim est oratio Ecclesie in Dominiā sexta decima post Pentecosten: *Tu nos, quæsumus, Domine, gratia semper et præveniat et securat, ac bonis operibus justipræstet esse intentos. Utter sensus versus est, uterque congruus, uterque demonstrat insegnem humanitatem, benevolentiam, liberalitatem, soliditudinem et philanthropiam Dei nostri, quā ipse suo amore, vocazione et gratia nos indignos, inquit peccatores et hostes suis prævenit, ut si sunt amicos, in quo filios et heredes ciliat. Utrobique ergo Deus nos*

*presoccupat; utrobique sapientia, id est, Dei illuminatio et gratia, nos prævenit, utrobique primos in studio sapientie occupat et antecipat; nam et primi usus anima sesu confusè cognoscendam auferit, subique generaliter cupidinem excitat; deinde ab ea coniuste cogniti et concupita, in ea specialiter, eamque ardorem sui concupiscentiam suscitat, idque, dico, magis et magis, ut ejus munere gliscat animo exorta cupidio, donec illi sit fiat cupidissima, totaque ejus amore, insinuat. Hinc Christus, John. 4, 14, sic de sapientia loquitur Samaritanam sub aquæ nomine: *Aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ salutis in vitam eternam.* Et John. 7, 38, clamans in templo: *Sicut sis, sit, veniat ad me; et qui beatus de aqua quam ego dederim et flumina de ventre ejus fluunt aqua viva.* Et Apoc. 20: *Ego sto ad ostium et pulso, si quis audierit vocem meam, et aperte urit mali januam, intrabo ad illam, et cœtabo cum illo, et ipse mecum.* Et S. Aug. 11 Confess. 2: *c Per Christum, ait, quando sis nos, non querentes te; quæsiisti anteum ut quereremus te.**

Mystice, beata Virgo velut alterna Sapientia materna, præoccupare dicitur eos qui se desiderant, et obviare filii qui se inquirunt. Quia nemo tantum celeritate ad implorandan Virginem currit; quia ipsa Virgo ad imploratorem suum audiendum velociter præcurrit. Unde Cast. 4, 5, hinnulus comparatur, quia, ut hi, interpretat Richardo Victorino, veloces sunt ad currentem, ita B. Virgo ad succurrendum. Iam, 6, item Arsenius, serm. de grecis. Indumenta curvæ cherubim appellatur, quia, ut hic deince multipli multiplex citalissimus volat, ita et illa immensus miserabilis, aliis etata festinal, ut patrocinetur. Nec mirum, cum matris non judicis, munere fungatur. Quo nomine velociter aliquando ad auxilium ferendum Virgo mater, quam eus filius Christus Dominus videtur, ut D. Anselmus lib. de Excellentia Virginis, c. 6, assertit: *Velocior est, inquit, nonnumquam satius memoratio nomine ejus (id est, Marie), quam in nomine nomine Domini Jesu. Et rationem reddit, quia ad Christum, tanquam ad judicem pertinet etiam punire; ad Virginem, tanquam ad patronam, nonnihil misereri.*

Moraliter disco hic, Christiane, imitari eternam Sapientiam, puta Christum, cunctæ matrem, ut tam iniquum, quam amicos amore, et honore prævenias, scilicet illud Apoc. Rom. 12: *Honore invicem prævenientes.* Hoc enim exigit perfecta charitas et beneficium. Si ergo vis umari, ama; magnes enim amor est amor; hinc Christus prius homines prævenit, et salutis, ut os ad se redemandam cogitet. Hinc facit illud Lucianus:

Gratia quæ tardat, ingrata est gratia; namque cum fieri proponit, gratia grata magis.

Alius Senece lib. 2 de Benef. c. 1: *Gratissima*

sunt beneficia parata, facile occurrunt, ubi nulla mora fuit, nisi in accipiente vercedam. Optimum est antevedere desiderium, coquens proximum se, qui illud melius, occupare antequam rogemur, quia cum homini probo ad rogandum os concurrat (alii captiū legit corrai), et suffundatur rubore; qui hoc tormentum resunt, multiplicat manus sum. Non tulit gratias, qui cum rogasset accepit. Quandoquidem ut majoribus nostris gravissimum visum est, est oratio Ecclesie in Dominiā sexta decima post Pentecosten: *Tu nos, quæsumus, Domine, gratia semper et præveniat et securat, ac bonis operibus justipræstet esse intentos.* Utter sensus versus est, uterque congruus, uterque demonstrat insegnem humanitatem, benevolentiam, liberalitatem, soliditudinem et philanthropiam Dei nostri, quā ipse suo amore, vocazione et gratia nos indignos, inquit peccatores et hostes suis prævenit, ut si sunt amicos, in quo filios et heredes ciliat. Utrobique ergo Deus nos

*presoccupat; utrobique sapientia, id est, Dei illuminatio et gratia, nos prævenit, utrobique primos in studio sapientie occupat et antecipat; nam et primi usus anima sesu confusè cognoscendam auferit, subique generaliter cupidinem excitat; deinde ab ea coniuste cogniti et concupita, in ea specialiter, eamque ardorem sui concupiscentiam suscitat, idque, dico, magis et magis, ut ejus munere gliscat animo exorta cupidio, donec illi sit fiat cupidissima, totaque ejus amore, insinuat. Hinc Christus, John. 4, 14, sic de sapientia loquitur Samaritanam sub aquæ nomine: *Aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ salutis in vitam eternam.* Et John. 7, 38, clamans in templo: *Sicut sis, sit, veniat ad me; et qui beatus de aqua quam ego dederim et flumina de ventre ejus fluunt aqua viva.* Et Apoc. 20: *Ego sto ad ostium et pulso, si quis audierit vocem meam, et aperte urit mali januam, intrabo ad illam, et cœtabo cum illo, et ipse mecum.* Et S. Aug. 11 Confess. 2: *c Per Christum, ait, quando sis nos, non querentes te; quæsiisti anteum ut quereremus te.**

Mystice, beata Virgo velut alterna Sapientia materna, præoccupare dicitur eos qui se desiderant, et obviare filii qui se inquirunt. Quia nemo tantum celeritate ad implorandan Virginem currit; quia ipsa Virgo ad imploratorem suum audiendum velociter præcurrit. Unde Cast. 4, 5, hinnulus comparatur, quia, ut hi, interpretat Richardo Victorino, veloces sunt ad currentem, ita B. Virgo ad succurrendum. Iam, 6, item Arsenius, serm. de grecis. Indumenta curvæ cherubim appellatur, quia, ut hic deince multipli multiplex citalissimus volat, ita et illa immensus miserabilis, aliis etata festinal, ut patrocinetur. Nec mirum, cum matris non judicis, munere fungatur. Quo nomine velociter aliquando ad auxilium ferendum Virgo mater, quam eus filius Christus Dominus videtur, ut D. Anselmus lib. de Excellentia Virginis, c. 6, assertit: *Velocior est, inquit, nonnihil misereri.*

Moraliter disco hic, Christiane, imitari eternam Sapientiam, puta Christum, cunctæ matrem, ut tam iniquum, quam amicos amore, et honore prævenias, scilicet illud Apoc. Rom. 12: *Honore invicem prævenientes.* Hoc enim exigit perfecta charitas et beneficium. Si ergo vis umari, ama; magnes enim amor est amor; hinc Christus prius homines prævenit, et salutis, ut os ad se redemandam cogitet. Hinc facit illud Lucianus:

Gratia quæ tardat, ingrata est gratia; namque cum fieri proponit, gratia grata magis.

Alius Senece lib. 2 de Benef. c. 1: *Gratissima*

sunt beneficia parata, facile occurrunt, ubi nulla mora fuit, nisi in accipiente vercedam. Optimum est antevedere desiderium, coquens proximum se, qui illud melius, occupare antequam rogemur, quia cum homini probo ad rogandum os concurrat (alii captiū legit corrai), et suffundatur rubore; qui hoc tormentum resunt, multiplicat manus sum. Non tulit gratias, qui cum rogasset accepit. Quandoquidem ut majoribus nostris gravissimum visum est, est oratio Ecclesie in Dominiā sexta decima post Pentecosten: *Tu nos, quæsumus, Domine, gratia semper et præveniat et securat, ac bonis operibus justipræstet esse intentos.* Utter sensus versus est, uterque congruus, uterque demonstrat insegnem humanitatem, benevolentiam, liberalitatem, soliditudinem et philanthropiam Dei nostri, quā ipse suo amore, vocazione et gratia nos indignos, inquit peccatores et hostes suis prævenit, ut si sunt amicos, in quo filios et heredes ciliat. Utrobique ergo Deus nos

*presoccupat; utrobique sapientia, id est, Dei illuminatio et gratia, nos prævenit, utrobique primos in studio sapientie occupat et antecipat; nam et primi usus anima sesu confusè cognoscendam auferit, subique generaliter cupidinem excitat; deinde ab ea coniuste cogniti et concupita, in ea specialiter, eamque ardorem sui concupiscentiam suscitat, idque, dico, magis et magis, ut ejus munere gliscat animo exorta cupidio, donec illi sit fiat cupidissima, totaque ejus amore, insinuat. Hinc Christus, John. 4, 14, sic de sapientia loquitur Samaritanam sub aquæ nomine: *Aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ salutis in vitam eternam.* Et John. 7, 38, clamans in templo: *Sicut sis, sit, veniat ad me; et qui beatus de aqua quam ego dederim et flumina de ventre ejus fluunt aqua viva.* Et Apoc. 20: *Ego sto ad ostium et pulso, si quis audierit vocem meam, et aperte urit mali januam, intrabo ad illam, et cœtabo cum illo, et ipse mecum.* Et S. Aug. 11 Confess. 2: *c Per Christum, ait, quando sis nos, non querentes te; quæsiisti anteum ut quereremus te.**

Mystice, beata Virgo velut alterna Sapientia materna, præoccupare dicitur eos qui se desiderant, et obviare filii qui se inquirunt. Quia nemo tantum celeritate ad implorandan Virginem currit; quia ipsa Virgo ad imploratorem suum audiendum velociter præcurrit. Unde Cast. 4, 5, hinnulus comparatur, quia, ut hi, interpretat Richardo Victorino, veloces sunt ad currentem, ita B. Virgo ad succurrendum. Iam, 6, item Arsenius, serm. de grecis. Indumenta curvæ cherubim appellatur, quia, ut hic deince multipli multiplex citalissimus volat, ita et illa immensus miserabilis, aliis etata festinal, ut patrocinetur. Nec mirum, cum matris non judicis, munere fungatur. Quo nomine velociter aliquando ad auxilium ferendum Virgo mater, quam eus filius Christus Dominus videtur, ut D. Anselmus lib. de Excellentia Virginis, c. 6, assertit: *Velocior est, inquit, nonnihil misereri.*

Moraliter disco hic, Christiane, imitari eternam Sapientiam, puta Christum, cunctæ matrem, ut tam iniquum, quam amicos amore, et honore prævenias, scilicet illud Apoc. Rom. 12: *Honore invicem prævenientes.* Hoc enim exigit perfecta charitas et beneficium. Si ergo vis umari, ama; magnes enim amor est amor; hinc Christus prius homines prævenit, et salutis, ut os ad se redemandam cogitet. Hinc facit illud Lucianus:

Gratia quæ tardat, ingrata est gratia; namque cum fieri proponit, gratia grata magis.

Alius Senece lib. 2 de Benef. c. 1: *Gratissima*

sunt beneficia parata, facile occurrunt, ubi nulla mora fuit, nisi in accipiente vercedam. Optimum est antevedere desiderium, coquens proximum se, qui illud melius, occupare antequam rogemur, quia cum homini probo ad rogandum os concurrat (alii captiū legit corrai), et suffundatur rubore; qui hoc tormentum resunt, multiplicat manus sum. Non tulit gratias, qui cum rogasset accepit. Quandoquidem ut majoribus nostris gravissimum visum est, est oratio Ecclesie in Dominiā sexta decima post Pentecosten: *Tu nos, quæsumus, Domine, gratia semper et præveniat et securat, ac bonis operibus justipræstet esse intentos.* Utter sensus versus est, uterque congruus, uterque demonstrat insegnem humanitatem, benevolentiam, liberalitatem, soliditudinem et philanthropiam Dei nostri, quā ipse suo amore, vocazione et gratia nos indignos, inquit peccatores et hostes suis prævenit, ut si sunt amicos, in quo filios et heredes ciliat. Utrobique ergo Deus nos

*presoccupat; utrobique sapientia, id est, Dei illuminatio et gratia, nos prævenit, utrobique primos in studio sapientie occupat et antecipat; nam et primi usus anima sesu confusè cognoscendam auferit, subique generaliter cupidinem excitat; deinde ab ea coniuste cogniti et concupita, in ea specialiter, eamque ardorem sui concupiscentiam suscitat, idque, dico, magis et magis, ut ejus munere gliscat animo exorta cupidio, donec illi sit fiat cupidissima, totaque ejus amore, insinuat. Hinc Christus, John. 4, 14, sic de sapientia loquitur Samaritanam sub aquæ nomine: *Aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ salutis in vitam eternam.* Et John. 7, 38, clamans in templo: *Sicut sis, sit, veniat ad me; et qui beatus de aqua quam ego dederim et flumina de ventre ejus fluunt aqua viva.* Et Apoc. 20: *Ego sto ad ostium et pulso, si quis audierit vocem meam, et aperte urit mali januam, intrabo ad illam, et cœtabo cum illo, et ipse mecum.* Et S. Aug. 11 Confess. 2: *c Per Christum, ait, quando sis nos, non querentes te; quæsiisti anteum ut quereremus te.**

Mystice, beata Virgo velut alterna Sapientia materna, præoccupare dicitur eos qui se desiderant, et obviare filii qui se inquirunt. Quia nemo tantum celeritate ad implorandan Virginem currit; quia ipsa Virgo ad imploratorem suum audiendum velociter præcurrit. Unde Cast. 4, 5, hinnulus comparatur, quia, ut hi, interpretat Richardo Victorino, veloces sunt ad currentem, ita B. Virgo ad succurrendum. Iam, 6, item Arsenius, serm. de grecis. Indumenta curvæ cherubim appellatur, quia, ut hic deince multipli multiplex citalissimus volat, ita et illa immensus miserabilis, aliis etata festinal, ut patrocinetur. Nec mirum, cum matris non judicis, munere fungatur. Quo nomine velociter aliquando ad auxilium ferendum Virgo mater, quam eus filius Christus Dominus videtur, ut D. Anselmus lib. de Excellentia Virginis, c. 6, assertit: *Velocior est, inquit, nonnihil misereri.*

Moraliter disco hic, Christiane, imitari eternam Sapientiam, puta Christum, cunctæ matrem, ut tam iniquum, quam amicos amore, et honore prævenias, scilicet illud Apoc. Rom. 12: *Honore invicem prævenientes.* Hoc enim exigit perfecta charitas et beneficium. Si ergo vis umari, ama; magnes enim amor est amor; hinc Christus prius homines prævenit, et salutis, ut os ad se redemandam cogitet. Hinc facit illud Lucianus:

Gratia quæ tardat, ingrata est gratia; namque cum fieri proponit, gratia grata magis.

Alius Senece lib. 2 de Benef. c. 1: *Gratissima*

sunt beneficia parata, facile occurrunt, ubi nulla mora fuit, nisi in accipiente vercedam. Optimum est antevedere desiderium, coquens proximum se, qui illud melius, occupare antequam rogemur, quia cum homini probo ad rogandum os concurrat (alii captiū legit corrai), et suffundatur rubore; qui hoc tormentum resunt, multiplicat manus sum. Non tulit gratias, qui cum rogasset accepit. Quandoquidem ut majoribus nostris gravissimum visum est, est oratio Ecclesie in Dominiā sexta decima post Pentecosten: *Tu nos, quæsumus, Domine, gratia semper et præveniat et securat, ac bonis operibus justipræstet esse intentos.* Utter sensus versus est, uterque congruus, uterque demonstrat insegnem humanitatem, benevolentiam, liberalitatem, soliditudinem et philanthropiam Dei nostri, quā ipse suo amore, vocazione et gratia nos indignos, inquit peccatores et hostes suis prævenit, ut si sunt amicos, in quo filios et heredes ciliat. Utrobique ergo Deus nos

*presoccupat; utrobique sapientia, id est, Dei illuminatio et gratia, nos prævenit, utrobique primos in studio sapientie occupat et antecipat; nam et primi usus anima sesu confusè cognoscendam auferit, subique generaliter cupidinem excitat; deinde ab ea coniuste cogniti et concupita, in ea specialiter, eamque ardorem sui concupiscentiam suscitat, idque, dico, magis et magis, ut ejus munere gliscat animo exorta cupidio, donec illi sit fiat cupidissima, totaque ejus amore, insinuat. Hinc Christus, John. 4, 14, sic de sapientia loquitur Samaritanam sub aquæ nomine: *Aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ salutis in vitam eternam.* Et John. 7, 38, clamans in templo: *Sicut sis, sit, veniat ad me; et qui beatus de aqua quam ego dederim et flumina de ventre ejus fluunt aqua viva.* Et Apoc. 20: *Ego sto ad ostium et pulso, si quis audierit vocem meam, et aperte urit mali januam, intrabo ad illam, et cœtabo cum illo, et ipse mecum.* Et S. Aug. 11 Confess. 2: *c Per Christum, ait, quando sis nos, non querentes te; quæsiisti anteum ut quereremus te.**

Mystice, beata Virgo velut alterna Sapientia materna, præoccupare dicitur eos qui se desiderant, et obviare filii qui se inquirunt. Quia nemo tantum celeritate ad implorandan Virginem currit; quia ipsa Virgo ad imploratorem suum audiendum velociter præcurrit. Unde Cast. 4, 5, hinnulus comparatur, quia, ut hi, interpretat Richardo Victorino, veloces sunt ad currentem, ita B. Virgo ad succurrendum. Iam, 6, item Arsenius, serm. de grecis. Indumenta curvæ cherubim appellatur, quia, ut hic deince multipli multiplex citalissimus volat, ita et illa immensus miserabilis, aliis etata festinal, ut patrocinetur. Nec mirum, cum matris non judicis, munere fungatur. Quo nomine velociter aliquando ad auxilium ferendum Virgo mater, quam eus filius Christus Dominus videtur, ut D. Anselmus lib. de Excellentia Virginis, c. 6, assertit: *Velocior est, inquit, nonnihil misereri.*

Moraliter disco hic, Christiane, imitari eternam Sapientiam, puta Christum, cunctæ matrem, ut tam iniquum, quam amicos amore, et honore prævenias, scilicet illud Apoc. Rom. 12: *Honore invicem prævenientes.* Hoc enim exigit perfecta charitas et beneficium. Si ergo vis umari, ama; magnes enim amor est amor; hinc Christus prius homines prævenit, et salutis, ut os ad se redemandam cogitet. Hinc facit illud Lucianus:

Gratia quæ tardat, ingrata est gratia; namque cum fieri proponit, gratia grata magis.

Alius Senece lib. 2 de Benef. c. 1: *Gratissima*

sunt beneficia parata, facile occurrunt, ubi nulla mora fuit, nisi in accipiente vercedam. Optimum est antevedere desiderium, coquens proximum se, qui illud melius, occupare antequam rogemur, quia cum homini probo ad rogandum os concurrat (alii captiū legit corrai), et suffundatur rubore; qui hoc tormentum resunt, multiplicat manus sum. Non tulit gratias, qui cum rogasset accepit. Quandoquidem ut majoribus nostris gravissimum visum est, est oratio Ecclesie in Dominiā sexta decima post Pentecosten: *Tu nos, quæsumus, Domine, gratia semper et præveniat et securat, ac bonis operibus justipræstet esse intentos.* Utter sensus versus est, uterque congruus, uterque demonstrat insegnem humanitatem, benevolentiam, liberalitatem, soliditudinem et philanthropiam Dei nostri, quā ipse suo amore, vocazione et gratia nos indignos, inquit peccatores et hostes suis prævenit, ut si sunt amicos, in quo filios et heredes ciliat. Utrobique ergo Deus nos

*presoccupat; utrobique sapientia, id est, Dei illuminatio et gratia, nos prævenit, utrobique primos in studio sapientie occupat et antecipat; nam et primi usus anima sesu confusè cognoscendam auferit, subique generaliter cupidinem excitat; deinde ab ea coniuste cogniti et concupita, in ea specialiter, eamque ardorem sui concupiscentiam suscitat, idque, dico, magis et magis, ut ejus munere gliscat animo exorta cupidio, donec illi sit fiat cupidissima, totaque ejus amore, insinuat. Hinc Christus, John. 4, 14, sic de sapientia loquitur Samaritanam sub aquæ nomine: *Aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ salutis in vitam eternam.* Et John. 7, 38, clamans in templo: *Sicut sis, sit, veniat ad me; et qui beatus de aqua quam ego dederim et flumina de ventre ejus fluunt aqua viva.* Et Apoc. 20: *Ego sto ad ostium et pulso, si quis audierit vocem meam, et aperte urit mali januam, intrabo ad illam, et cœtabo cum illo, et ipse mecum.* Et S. Aug. 11 Confess. 2: *c Per Christum, ait, quando sis nos, non querentes te; quæsiisti anteum ut quereremus te.**

Mystice, beata Virgo velut alterna Sapientia materna, præoccupare dicitur eos qui se desiderant, et obviare filii qui se inquirunt. Quia nemo tantum celeritate ad implorandan Virginem currit; quia ipsa Virgo ad imploratorem suum audiendum velociter præcurrit. Unde Cast. 4, 5, hinnulus comparatur, quia, ut hi, interpretat Richardo Victorino, veloces sunt ad currentem, ita B. Virgo ad succurrendum. Iam, 6, item Arsenius, serm. de grecis. Indumenta curvæ cherubim appellatur, quia, ut hic deince multipli multiplex citalissimus volat, ita et illa immensus miserabilis, aliis etata festinal, ut patrocinetur. Nec mirum, cum matris non judicis, munere fungatur. Quo nomine velociter aliquando ad auxilium ferendum Virgo mater, quam eus filius Christus Dominus videtur, ut D. Anselmus lib. de Excellentia Virginis, c. 6, assertit: *Velocior est, inquit, nonnihil misereri.*

Moraliter disco hic, Christiane, imitari eternam Sapientiam, puta Christum, cunctæ matrem, ut tam iniquum, quam amicos amore, et honore prævenias, scilicet illud Apoc. Rom. 12: *Honore invicem prævenientes.* Hoc enim exigit perfecta charitas et beneficium. Si ergo vis umari, ama; magnes enim amor est amor; hinc Christus prius homines prævenit, et salutis, ut os ad se redemandam cogitet. Hinc facit illud Lucianus:

Gratia quæ tardat, ingrata est gratia; namque cum fieri proponit, gratia grata magis.

Alius Senece lib. 2 de Benef. c. 1: *Gratissima</*

vigilandum diligendo ad Dominum qui fecit illum. Significatur ergo sapientia querenda: studio omnia esse postponenda: quod qui fecerit, non laborabit, frustra videbit; Graecæ est enim: Non fatiscet laborando, quasi labore sui mercede frustratus. Dominus enim ad lasso virtutem, et his qui non sunt, robur et fortitudinem multiplicat, Isaï 40. Et quod potissimum est, ASSIDENTEM ENIM ILLAM FORDES SUS INTENET, si quā viā possit irreperere, quemadmodum amatores ad amatae fortes importunè expectat; stat enim Dominus ad ostium et pulsat, ut si quis aperuerit ei januam, intret ad illum, etc., Apoc. 5. Et quamvis semper possit intrare, non vult tamen importunè irruere, ut inquit Ambr. serm. 12 in Psal. 11, 8. Quid si per mora fuerit exclusus, recedit; sed cito redit, et iterum pulsat. Ubi observa sapientiam quidem animæ foræ obseruid, sapè etiam tanto impetu pulsare, ut quadammodo vi foræ obscurantim atque obduratorum effringat, et ita inveniatur à non querentibus illam; sed hoc non est perpetuum; sapè enim requirit reciprocum diligentiam, que tamen ab ipsa sapientia ac Deo inspiranda est, ut ejus jam visitatione admotiti ac tacti, diligamus eam, queramus, vigilemus, et observemus ad postes ostii ejus; aliquo declinat et transit, in modo scimus contempta, cum invocatur, non exaudit: cum manè consurgunt, non inveniunt eam (1).

VERS. 16. — COGITARE ERGO DE ILLA, SENSUS EST CONSUMMATUS (2). Graecæ, prudentia perfectio, quia qui hoc facit, totum facit quod ut faciat ita natus est, ut est apud Aug. 1 contra Academicos, c. 5. Cū enim prudentia sit actiones vite in debitum scopum dirigere; sapientia vero quæ illi finis sit, et quo pacto vita sit instituta, intus cum sapore doceat; apex prudentiae, in hujusmodi sapientiae investigatione et inventione contemplatione consistit.

VERS. 17. — QUONIAM DIGNOS SEIPSOS CIRCUIT QUE-RENS; idque diligenter quā querunt homines, ut ea se dignos reddant. Digni autem sunt, quae ipsa sui desiderio et studio ita præoccupavit, ut pulsanti libenter aperiant, et intendant se insinuare toti animæ, non obcludant. ET IN VIIS OSTENDIT SE ILLIS HILARITER. Greg. 26 Moral. c. 8, per vias intelligit opera creatæ sapientie, per quam tanquam per vias quædam in sapientie ac divinitatis cognitionem assurgimus; sed hoc mysticum videtur. Malum per vias actiones vite praesentis intelligere, quas dum obueniunt sancti, sapè sapientia etiam non cogitantibus revealat incognita, sapè inexplicata, interdum diu, et magno labore quesita, idque HILARITER, id est, cum benevolentia erga hominem significante, vel etiam hilaritate.

(1) Accedo modo ad illius ades, obviam in foribus habebis, to expiere et introduce paratam. Expressus est hic locus ex Proverb. 1, 20, et 8, 59, et 9, 1 et seq., ubi sapientia describitur homines in domum suam vocans, ipsaque compita et foræ iustrans, ut unumquemque appellat. Felicem predicit enim qui sese audierit, suisque foribus vigil adseruit: sese enim inventa, inveniatur vitam, salutemque à Domino acceptum. Vide inferius 16, 17, 18. (Calmet.)

(2) Nulla est cupiditas justior. (Grotius.)

tum animi adserendo. ET IN OMNI PROVIDENTIA, id est, in omni consilio hominis et excoitatione, ut Graecæ est, seu in omni studio ejus; OCCURIT ILLIS, ultrò prelucens, insinuando et sugerendo quid agendum sit. Quæ beneficia quia non omnibus præstat, sed tantum illis quos dignos fecit, nempe diligentibus eam atque ad eam vigilantibus; hinc velut rationem subiungit (1):

VERS. 18. — INITIUM ENIM ILLIUS, VERISSIMA EST DISCIPLINA CONCUPISCENTIA, id est, sincerus ac fervens amor discipline, seu vite bene instituente, est initium et fundamentum sapientie, supte quodam pondere intrinsecum ad sapientiam trahens, cuius timor servilia intrinsecum est, retrahendo scilicet à malo (2).

VERS. 19. — CURA ERGO DISCIPLINA, DILECTIO EST. Pulchra quoque ostendit quod tandem pertingat cura et concupiscentia disciplinae; primò namque est dilectio, quia nempe Dei dinavæ sapientie dilectionem, vel inserti animo, vel insertam adauget. ET DILECTIO, CUSTODIA LEGUM ILLIUS EST, quia ut eadem incarnata dicit: Qui non diligit me, non data mea nosserat; mandatorum enim observatio sive divina charitate est impossibilis. CUSTODIO AUTEM LEGUM, CONSUMMATO INCORRUPTIONIS EST (3), id est, confirmatio immortaliæ; ut Graecæ habet, tam animæ scilicet quæ corporis, quibus illa propter legum custodiā suo tempore conferetur.

VERS. 20. — INCORRUPTO AUTEM FACIT ESSE PROXIMUM DEO. Quia immortalis Deo per visionem amoremque beatitudine jungit; cum enim apparuerit, similes ei erimus, I Joan. 3. Hæc autem locutio satis exponit omnes precedentes esse causales, nempe quod cura disciplinae faciat dilectionem, dilectio custodiam legum, custodia incorruptionem (4).

(1) Ipsa querit circuendum, id est, circuit querens, hoc est, circumquæquerit, ut ejus sollicitudinem studiumpque erga sui amatores significet. Atque in viis benevoliæ se illis ostendit; vel potius: Et in viis apparet eis, ipsorum opinione ac mente concepta, comprehensa atque informata, benignè. Est enim imaginari et cogitare ac mente aliiquid informare. Ita sapientia dicit se in eorum mentibus ac cogitationibus ita versari, ut amicè se illis ostendat ac committat. (Bellavitis.)

(2) Cura vero disciplinae dilectio. Curat id disciplina sapientie ut quibus diligat et affectu et; nam confitit ubi amore corporis, observat leges illius. (Claritus.)

(3) Graecus: Confirmatio incorruptionis, absoluta omnia puritatis. Puritatis perfectio, quam in hac vita cupimus, via est quæ ad immortalitatem pervenimus, vers. 20: Incorruptio facit esse proximum Deo. Animæ et sensum integratæ ad Deum accedimus, illicie similes efficiunt, quoad ejus fieri rieri à creaturis in hac vita potest. Ubi sapientiam ames, ejusque instituta securis, Deum amas, ejusque legibus obtemperas. Hæc denique omnia sunt hominis officia, totaque moralis discipline perfectio. (Calmet.)

(4) Graecæ: Incorruptio autem facit esse prope Deum, id est, proximè Deo. Sapè enim positiva pro superlativis usurpatum. Syrus: Veritas qua non corrumptur, et opus quod est sine corruptione, approximant ad Deum. Arabicus: Et privata tentationis ponit hominem proximum Deo. Arabes tentationem vocant omne malum, omnem corruptionem. Pergit in gradatione; q. d.: Integritas mentis, quam afferit custodia legum, facit ut

VERS. 22. — SI ERGO, CIC., DILIGITE SAPIENTIAM, UT IN PERPETUUM REGNETIS. Transfert enim, non admittit reguandi cupiditatem sapientia, siue neque naturales passiones, quasi aegritudines quasdam anime ac mortibus evilit, ut Stoici voluerunt; sed tantum objecta virtuti commensurata prescribit (1).

homo si similis Deo per gratiam et sanctitatem, eademque facit ut homo si Deo similis in celo per immortalitatem et gloriam: juxta illud: Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, I Joan. 3, 23. Visio enim Dei nos beatip, taciteque ei similes. Unde S. Iren. lib. 4 contra Heret. c. 75: Visio Dei, inquit, effectus est incorruptio; incorruptio vero proximum facit esse Deo; qui et paulo ante: Subiectio Dei, inquit, incorruptio perseverantia est; incorruptio autem gloria infecti, q. d.: Incorruptio est deos et gloria propria Dei, qui non sunt factus, sed per se semper existit; a quo canente participant justi et beati, illi plenè subiecti et uniti. Esto enim dannati sint futuri quoque immortales, tamen erunt in perpetuis tormentis; unde erunt corruptibilitate incorruptiles, et mortaliter immortales. S. Bonavent. per incorruptionem accepit virginitatem; haec enim facit integrum mentis et corpore, ac proximos Deo, in multis casis animas facti sponsos Dei. Unde virginis proximè sequuntur Agnum quæcumque ierit, Apoc. 14, 4. Verum haec partialis est incorruptio; vel potius vero est custodia legum, que competit omnibus iustis. Hic facit illud Plini in Panegy. Trajan. Nil prestabilis aut pulchritus deorum, quam castus et sanctus, et diu simillimus principis. Et illud, quod scribit Plutarchus, lib. Quid cum principe philosophandam sit. Miserum esse Jovis discipulum: Non enim, inquit, privates humores, vel otiosos deorum voluerant esse discipulos, sed reges, qui sapientiam et virtutes animi consequunt, ea essent ad utilitatem omnium conversari.

Hæc quoque facit illud Aristot. 10 Ethic. cap. 8: Qui amicissime operatur, et eam colit, dispositio optimæ, et amicissimus dicitur immortalibus esse videtur. Nam eis di curiam humanum rerum, ut extimatur, aliquam habent, rationi sane consonantem fuerit, ipsos eo gaudere quod est optimum, maximeque sibi cognatum; hoc autem fuerit ipsa mens; et in eos qui maxime hoc amant atque honorant, beneplacita vicissim conferre, tanquam curam habentes eorum quæ sibi sunt clara, ac diligentiam adhibent, et rectè beneficiæ agentes. At constat hec omnia maxime sapientiæ inesse; amicissimus igitur sapiens ipse dicit immortalibus est; emundum autem conseruat est et felicissimum esse: quare sapiens hoc quoque modo maxime fuerit felix. (Corn. à Lap.)

VERS. 21. — CONCUPISCENTIA IGITUR SAPIENTIE DEREDIT AD REGNUM PERPETUUM. Illud perpetuum hic in Graecis non est, sed rectè est additum ex eo quod sequitur:

Nesciit cupidi arcu loco.

Regum quo jaceat loco.

Si vultus in aeternum regnare, bene vivire, bene regnare.

Pulchram eminere est inter illustres viros,

Consulere patre, parere affictis, ferre

Cede abstineri, tempus atque ira dare,

Orci quietem, secundo pacem suu.

Heu summa virtus, petitur hæc calumnia. (Grotius.)

(1) VERS. 23. — DILIGITE LUMEN SAPIENTIE, OMNES QUI PREESES POPULIS. Hæc gnoma non est in Graecis codicibus, illi sed Latinis omnibus. Hinc veteres clypeum rotundum dicabant Palladi, quo significantur orbem totum regi à sapientiæ; sapientie enim preses erat Palladas. Unde Martianus Capella de Pallade cant:

Huc tibi ad clypeum sapientia, quid regat orbem,

Illa Pierius Hierogol. 42, c. 42. Dicitum est vetus:

Romanorum clypeus fuit Fabius Max., gladius veri Marcellus.

Porrò principes sunt doctores et doctores pulli: quæ ergo eos luce sapientie pollere oportet, ut

vers. 24. — QUEMADMODUM SAPIENTIA SIT, REFERAM, id est, quemadmodum animo meo hominumque sapientium ingenerata sit: loquitur enim ex sua persona Salomon, ut infra patebit. Porro sermo est hic plerisque in locis de Sapientia increata, cuius commendavit dilectionem; sic tamen ut subinde ad eam ipsum humanam sapientiam, vivam suam imaginem, subinde delabatur; nengnū enim humano animo creata sapientia infunditur, nisi scilicet accepit incrementum; quemadmodum enim datur charitas, ipse Spiritus sanctus, qui amor est, datur: nam quæ toto hoc libro commendatur sapientia hominis animo inhaerens, non tam est subtilis quedam naturalium rerum cognitioni (tametsi illa in Salomone velut gratia gratis data dono sapientie copularetur), quam ea que dicitur est disciplina Dei, electrix operum illius, ut dicitur cap. 8, sive quæ est vita ex severis divine fœtis præceptis peragenda scientia; hoc enim qui faciunt in Scripturis sapientes vocantur, et verè sunt, etiam omni aliorum essent ignari; sicut insipientes dicuntur omnes peccatores. Hinc Job cap. 23: Timor Domini ipsa est sapientia, et recedere à mala, intelligentia. Non abscondit secreta Dei, id est, mysteriosam et mysticam hanc sapientiam quæ instar magni sacramenti abscondita est ab oculis viventium. Sed ad initio NATIVITATIS INVESTIGADO, id est, à prima

omnes sui doctrinae sanctaque vita illuminent. Unde ea essent ad utilitatem omnium conversari. (1)

Hæc quoque facit illud Aristot. 10 Ethic. cap. 8: Qui amicissime operatur, et eam colit, dispositio optimæ, et amicissimus dicitur immortalibus esse videtur. Nam eis di curiam humanum rerum, ut extimatur, aliquam habent, rationi sane consonantem fuerit, ipsos eo gaudere quod est optimum, maximeque sibi cognatum; hoc autem fuerit ipsa mens; et in eos qui maxime hoc amant atque honorant, beneplacita vicissim conferre, tanquam curam habentes eorum quæ sibi sunt clara, ac diligentiam adhibent, et rectè beneficiæ agentes. At constat hec omnia maxime sapientiæ inesse; amicissimus igitur sapiens ipse dicit immortalibus est; emundum autem conseruat est et felicissimum esse: quare sapiens hoc quoque modo maxime fuerit felix. (Corn. à Lap.)

Hæc est claritas oculorum corporis, sed illi præstat fulgor oculorum mentis.

Sapienter S. Thomas lib. 5 de Regimine principum c. 5, regem comparans angelum primo, qui proximè à Deo illuminatur, et ceteros illuminat: Irradiations cum dicit, inquit, ad dominum regimen necessaria et in principi et in subditis, motum circularē cognoscimus, rectum et obliquum. Motus rectus id est dicitur, ut quia fit per divinam illuminationem super principi et a bene regendum, et à principio in populum meritis principis. Sed obliquus est, quando per divisionem illuminationem sic subditos regit, quid virtuosus ipsi vivunt, et insurget in eis divina laus et gloriarum actio, ut si quasi quedam arcanis figura ex chorda recta et arcu obliquo. Sed circularis motus divinorum radiorum dicitur, quando divina illuminatio quæcumque irradiat principem, et à principio subditum, ex quæ quidem elevatur ad Deum contemplandum et diligendum; quid igitur circularis motus vocatur, quia est ab eodem in ideo. Nam à Deo in principem, ab hoc in subditos, ab his ad Deum reditur.

Digne, quam sapientia necessaria sit principi, præclaræ docet Plato lib. 5 de Republica, Stoicus serm. 46, qui est de regno, Lipsius 1 Polit. c. 10, Tiraquell lib. de Nobilit. c. 5, et noster Pineda lib. 7 de Rebus Salomon. c. 9. (Corn. à Lap.)

eius origine eam indagabo, tum exponendo eternam ejus ex Patre processionem, *candor est enim lucis aeternae*, etc., tum etiam recensendo adductis nativatis mea primordiis, quomodo mihi prava oratione, primum divinitus ingenerata atque infusa est (1).

VERS. 25. — *NEQUE CUM INVIDA TABESCENTE, ID EST, AUCTOREM SUUM TABEFACIENTE.* *ITER HABERO*, hoc est, non invidebo vobis sacramenti tam absconditi manfestationem (2).

(1) *Et quoniam ora fuerit, referim*, et quemadmodum existiteri, sive ora fuerit, annuntiatio; nam postea *terram* ejus appellat. *Atque in apertum proferim*, hoc est patefaciam et patiar factam, sive declarabo. (Biblia Vatabili.)

(2) *Negue verò cum eo qui invida contubescit*, vel *nece vero cum eo qui invida tabescit*; quo verbo natura livoris atque invidei significatur. *Cum eo, inquit, non habeo iter*, hoc est, non communicabo, sive nihil commune habeo, sive non versabor. Sic veteres.

CAPUT VII.

1. Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreni illius qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro,

2. Decem mensium tempore, coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni convenientie.

3. Et ego natus acceperim communem aerem, et in similitute factum decedidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plurors.

4. In involumen nutritus sum, et curvis magnis.

5. Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium.

6. Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, et simili exitus.

7. Propter hoc optavi, et datus est mihi sensus; et invocavi, et venit in me spiritus sapientia:

8. Et prepusoi illarum regni et sedibus, et divitias nihil esse duxi in comparatione illius.

9. Nec comparavi illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, et tanquam lutum estimabilius argentum in conspicuilla illius.

10. Super salutem, et speciem dilexi illam, et proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est omnium illius.

11. Venerant autem mihi omnia bona pariter cum illa, et innumerabilis honestas per manus illius.

12. Et latetum sum in omnibus; quoniam antecedebat me ista sapientia, et ignorabam quoniam horum omnium mater est.

13. Quia sine fictione didici, et sine invida communi, et honestate illius non abscondi.

14. Infinitus enim thesaurus est hominibus; quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiae Dei, propter discipline dona commendati.

15. Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, et prassumere digna horum quae mihi dantur; quoniam ipse sapientiae duxerit, et sapientiam emendavit:

16. In manu enim illius, et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientia, et disciplina.

VERS. 26. — *MULTITUDINE AUTEM SAPIENTIUM, NON DICIT, ELOQUENTIUM, UT NOTAT AUGUST.* 4. *de Doctrina Christiana*, cap. 1, *SANITAS EST ORBIS TERRARUM*, par-
tium quia coasimorum surorum prudentia orbem terrarum regnat, partim quia insipientium errata resarcunt, denique quia murum sese pro populo opponentes, vize sanctitatem iram Dei avertunt, ut Israelite sepe in deserto experti sunt. *ET REX SAPIENS STABILIMENTUM POPULI EST.* Principes enim (toste Greg. 9 Moral. c. 10) sunt illi qui portant orbem; inconditos enim et effranci populi motus potestatis pondere, instar columnarum fixi regunt (1).

res dixerunt *apertas musarum janus*, quoniam dona Dei candidi ex liberaliter sunt communicanda.

(Baduelus.)

(1) VERS. 27. — *ET PROPERAT VORIS. ET UTILITATEM PERCIPIT*; vel *et adjuvabitur i*lli, sive *robis pruderit*, (Baduelus.)

CHAPITRE VII.

1. Je suis moi-même un homme mortel, semblable à tous les autres, sorti de la race de celui qui fut formé le premier de terre; mon corps a pris sa figure dans le ventre de ma mère,

2. Pendant dix mois, et j'ai été formé d'un sang épais, et de la substance de l'homme, dans le repos du sommeil.

3. Etian né, j'ai respiré l'air commun à tous, je suis tombé dans la même terre, et je me suis fait étendre d'abord en pleurant, comme tous les autres,

4. J'ai été enveloppé de larges et clés avec de grands soins,

5. Car il n'y a point de roi qui soit né autrement,

6. Il n'y a donc pour tous qu'une manière d'entrer dans la vie, et qu'une manière d'en sortir.

7. C'est pourquoi j'ai désiré l'intelligence, et elle m'a été donnée; j'ai invoqué le Seigneur, et l'Esprit de sagesse est venu en moi.

8. Je l'ai préparée aux royaumes et aux trônes, et j'ai cru que les richesses n'étaient rien au prix de la sagesse.

9. Je n'ai point fait entrer en comparaison avec elle les pierres précieuses, parce que tout l'or, au prix d'elle, n'est qu'un peu de sable; et que l'argent devant elle sera considéré comme de la bouse.

10. Je l'ai plus aimée que la santé et que la beauté; j'ai résolu de la prendre pour ma lumière, parce que sa clarté ne peut jamais être éteinte.

11. Mais tous les biens me sont venus avec elle, et j'ai reçu de ses mains des richesses incommensurables.

12. Je me suis réjoui dans toutes ces choses, parce que cette sagesse marchait devant moi, et je ne savais pas qu'elle était la mère de tous ces biens.

13. Je l'ai apprise sans déguisement; j'en fais part aux autres sans envie, et je ne cache point les richesses qu'elle renferme;

14. Car elle est un trésor infini pour les hommes; et ceux qui en ont use deviennent les amis de Dieu, recommandables par les dons d'une science profonde.

15. Dieu m'a fait la grâce de parler avec un grand sens, et d'avoir des pensées dignes des dons que j'ai reçus, parce qu'il est lui-même le guide de la sagesse, et que c'est lui qui redresse les sages.

16. Nous sommes dans sa main, nous et nos discours avec toute votre sagesse, la science d'air et le règlement de la vie.

17. Ipse enim dedit mihi horum, quae sunt, scientiam veram: ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutes elementorum,

18. Initum, et consummatum, et medietatem temporum, vicissitudinem permutationem, et communationes temporum;

19. Annos, et stellarum disposiciones;

20. Naturas animalium, et bras bestiarum; vim virtorum, et cogitationes hominum; differentias virgulorum, et virtutes radicum.

21. Et quacumque sunt absconsa et improvisa, didici; omnium enim artifex docuit me sapientia.

22. Est enim in illi spiritus intelligentia, sanctus, unicuius, multiplex, subtilis, discretus, mobilis, inquinatus, certus, suavis, amans hominum, acutus, quem nihil vetat, benefaciens,

23. Humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia propria, et qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis,

24. Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia; attingit autem ubique propter suam munditatem,

25. Vapor est enim virtus Dei, et emanatio quadam est claritas omnipotens. Dei sincera; et ideo nihil iniquitum in cam incurrit;

26. Candor est enim lucis aeternae, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius,

27. Et cum sit una, omnia potest; et in se permanens omnia innovat, et per nationes in animis sanctis se transfert; amicos Dei et prophetas constituit,

28. Nemini enim diligit Deus, nisi cum qui cum sapientia inhabitat.

29. Est enim haec speciosior sole, et super omnem dispositionem stellarum; luci comparata inventior prius;

30. Illi enim succedit nocte; sapientiam autem non vincit malitia.

COMMENTARIUM.

Investigatur Salomon ab initio nativitatem, ut supra dixit, sapientiam, et posturam in lucem scientiam illius, premittit summum introitum ad vitam nativitatem ceterorum similem, ne quis de illo mirabilis, et plus quam hominem esse suspicatis, assequi se posse sapiendum desperaret.

Vers. I. — *SEQUITUR ET EGO, EX GENERE TERRENI ILLIUS QUI PRIOR, ETC.* Græci, terrigena illius protoplasti, nempe Adami de terra terreni, cuius corpus ex terra pulvere, quasi manibus plasmatum et factum est; *πάτερ* enim est more figuli, flangi: unde videtur Deum corpus protoplasti primo velut statuum de limo fixissima, in quam postea animam velut spiraculum vita inderit. Ita Chrys. hom. 12 in Genesim: hoc enim esse videtur quod Job dicit: *Memento quid sic ut feceris me*; colimusq[ue] figuram plasmationem significans natum etiamnum imitari, subdit: *Et in ventre matris figuratus sum caro.* Græci est, scilicet p[ro]sum caro, id est, caro seu corpus meum paulatim in maternis visceribus, tanquam in officina sculptori, rū sculptum et effigiatum est, instar statue affabre*rid*.

(1) SEM QUITDEM ET EGO MORTALIS HOMO, SUM US IN OMNIBUS. Hactenus libri prefatio fuit. Incipit hic Sapientia principes proceriores institutae, doctaque statim quid ipsa natura sit, et quæ arte sapientiam acquisiert, ut sub ipsius exemplo, illi sapientiam querere et amare discant. *Natura vestra infirmata*, aut dignitatis sublimitatem, aut difficultatis operis ne causeantur. *Vestrum similius ego regis natales habui*; sicut etiam a Deo posci, eamque omnibus præstul: illam deinde adeptus sum. *Quid vetat quin me intemini?* Salomonem tanquam libri scriptorem loquenter inducit.

EX GENERE TERRENI ILLIUS. Filius Adami sum, primi omnium parentis, cuius nomen ducitur ex adam, terra. Ad verbum: *Ex terrigena protoplasto.* Nomen *terrigena* auctor è Græcis mutatus est, quia vox illi significant primos homines, quorum vetustas adeo remota est, ut origo penitus ignoratur.